

**AVALUACIÓ I INTERVENCIÓ PSICOEDUCATIVA
EN LES RELACIONS MATERNO/PATerno-FILIALS
EN FAMÍLIES DESESTRUCTURADES.**

Pràcticum II. Psicologia de l'Educació

Curs 2004-05. Segon semestre

Professor Consultor: Ramon Duch i Almo

Tutora: Maria Magdalena Villalonga i Ramis

Alumna: Rosa Vidal i Llambias

A en Raimon, a na Maria del Mar, a na Magdalena.
A ma mare i a mon pare.
A totes les persones que han fet possible aquest treball.

Para que pueda ser
he de ser otro,
buscarme entre los otros,
salir de mí.
Los otros que no son si yo no existo,
los otros que me dan plena existencia.

Octavio Paz.

© Rosa Vidal Llambias

Reservats tots els drets. Està prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, compresos la impressió, la reprografia, el microfilm, el tractament informàtic o qualsevol altre sistema, així com la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, sense l'autorització escrita de l'autor o dels límits que autoritzi la Llei de Propietat Intel·lectual.

Índex

1. Presentació	4
1.1. Descripció del tema.....	4
1.2. Raons de la seva elecció i interès.....	4
1.3. Objectius.....	4
1.4. Dedicació presencial.....	5
2. Descripció del centre	5
2.1. Trets bàsics de la pràctica al centre: Model d'intervenció.....	6
2.2. Horaris.....	8
2.3. Normes de funcionament.....	9
2.4. Recursos humans.....	11
2.4.1 Configuració de grups.....	11
2.5. Recursos tècnics.....	12
2.6. Usuaris del Centre.....	12
2.7. Activitats generals.....	13
2.7.1. Actuacions abans de l'inici del compliment del règim de visites (RV).....	13
2.7.2. Actuacions després de l'inici del compliment del règim de visites.....	13
2.7.3. Actuacions durant el compliment del RV.....	13
3. Marc Teòric	14
3.1. La mediació familiar.....	14
3.2. Principis explicatius de l'ensenyament i l'aprenentatge des de l'enfocament constructivista.....	15
3.2.1. La teoria genètica del desenvolupament intel.lectual.....	16
3.2.2. La teoria sociocultural del desenvolupament i l'aprenentatge: els mecanismes d'influència educativa.....	17
3.2.3. Significat i sentit en l'aprenentatge: els components afectius, motivacionals i relacionals de l'aprenentatge.....	18
3.3. L'enfocament cognitiu-conductual.....	19
3.4. La Síndrome d'Alienació Parental (SAP).	22
3.4.1. Definició i característiques bàsiques.....	22
3.4.2. Criteris per a la identificació de la SAP.....	23
4. Part Pràctica	24
4.1. Objectius específics.....	25
4.2. Les entrevistes.	25
4.2.1. Primeres entrevistes	25
4.3. Observacions de la díada menor-pare/mare no custodi	28
4.3.1. Descripció Casos nous: Observació i Valoració.....	28
4.3.2. Descripció Casos ja iniciats: Observació i Valoració	33
4.4. La intervenció.	36
4.5. Conseqüències de la intervenció.	38
4.6. Valoració de la interacció amb els professionals	39
4.7. Propostes de millora.....	39
5. Conclusions	40
6. Prospectiva	42
7. Referències bibliogràfiques	44
8. Bibliografia	45
9. Annexos	46

1. Presentació.

El present treball del Practicum II és el resultat de la meua participació en un programa assistencial i de suport a les relacions materno/paterno-filials amb famílies separades i/o desestructurades, amb l'objectiu principal d'apropar-me a la pràctica professional del psicòleg/a de l'educació en la detecció i avaluació de les mancances en les habilitats parentals en famílies desestructurades, i conèixer el procés d'intervenció educativa que és factible dur a terme, tant a nivell individual com familiar, al centre com a context potencial de desenvolupament.

Aquest projecte forma part de la culminació dels estudis de Psicologia (i, en general, és continuïtat del Pràcticum I), en el qual i de manera pràctica podré integrar els coneixements que al llarg dels estudis he anat adquirint i l'aplicació en un context concret de les tècniques i estratègies adequades per fer front a les demandes o problemes plantejats.

1. 1. Descripció del tema.

El tema es refereix a l'anàlisi, avaluació i intervenció psicoeducativa en un programa assistencial i de suport a les relacions materno/paterno-filials amb famílies separades i/o desestructurades. Les situacions conflictives d'aquestes famílies deriven en trastorns psicològics importants tant per part dels progenitors com dels menors, amb necessitat d'orientació, assessorament i intervenció a nivell familiar, per això es dona suport tant de caire psicològic, social i assistencial a tots els membres de la família que els dota d'una sèrie d'habilitats i recursos que els permetin afrontar la situació conflictiva en què viuen.

1. 2. Raons de la seva elecció i interès.

La meua tutora al centre, d'entre les possibilitats que hi havia per al Pràcticum, em va proposar aquesta, que no solament me va semblar molt interessant sinó que, a més, la vaig acceptar amb entusiasme.

M'interessa molt el tema personalment i me sembla un camp d'aplicació important, tant socialment com, evidentment, pel que afecta a la vida de les persones usuàries del centre en concret.

Així mateix, la realització d'aquestes pràctiques m'ofereix la possibilitat de poder integrar els coneixements que vaig adquirint amb les diferents assignatures d'una manera pràctica. I aprendre, mitjançant l'observació i fent un seguiment dels casos, la manera de treballar del grup de psicòlegs i psicòlogues responsable del centre.

A més, el fet d'adquirir coneixements o pràctica me podran servir per a, més endavant, treballar en aquest àmbit d'aplicació de la psicologia.

1. 3. Objectius.

Mitjançant el desenvolupament del Pràcticum II podré apropar-me a la pràctica professional com a psicòloga en la detecció i avaluació de les mancances en les habilitats parentals en famílies desestructurades, i conèixer el procés d'intervenció educativa que és factible dur a terme, tant a nivell individual com familiar en el centre com a context potencial de desenvolupament.

Els objectius generals del Pràcticum II es concreten en:

- Ser capaç d'aplicar els coneixements teòrics adquirits al llarg dels estudis, i al mateix temps valorar quines són les metodologies emprades per part d'un psicòleg en el camp d'aplicació de l'educació, en el context específic del centre.
- Aprendre el saber fer i el saber estar en el context específic del treball al centre.
- Conèixer i saber aplicar els principis ètics-professionals dels psicòlegs.

- Conèixer les habilitats, actituds i funcions pròpies de la tasca professional del psicòleg en l'àmbit del centre.
- Ser capaç de dissenyar un pla de treball i portar-lo a terme.

Els objectius específics són:

- Assolir criteris per a concretar el procés d'actuació del psicòleg de l'educació, en la identificació i avaluació de les necessitats educatives dels pares i mares que assisteixen al centre.
- Identificar i avaluar les necessitats socioeducatives dels fills.
- Fer un seguiment del procés d'intervenció en cada família.
- Valorar els resultats de la intervenció familiar a partir dels possibles canvis en els aspectes relacionals i comunicacionals entre el pare/mare no custodi i el seu fill/a.
- Adquirir i consolidar coneixements teòrico-pràctics i habilitats dins d'aquest àmbit.
- Adquirir criteris per a elaborar l'historial dels usuaris del servei a partir de casos reals.
- Adquirir criteris per a elaborar els informes de l'evolució del procés socioeducatiu de les famílies.
- Conèixer les estratègies i teràpies utilitzades en aquest àmbit.

1. 4. Dedicació presencial.

La temporització referida al meu horari de pràctiques serà de caps de setmana alterns (dissabte i diumenge de 9,45-13,00 i de 16,45-20,00 h).

Al centre hi ha un equip format per una psicòloga-coordinadora i cinc psicòlegs/es més, distribuïts en dos grups de psicòlegs que s'alternen els caps de setmana.

La data d'inici de les pràctiques serà a partir de l'1 de Març fins al 31 de Maig de 2005.

La previsió del temps de dedicació presencial serà, aproximadament, de 115 hores.

2. Descripció del centre.

El centre "Punt de Trobada Familiar" està situat en un edifici de dues plantes (planta baixa i primer pis) a la Ciutat de Palma i fa cantonada; està situat a una zona relativament nova de la ciutat. S'hi accedeix a través d'un petit jardí que envolta part de l'edifici. Aquest durant tota la setmana s'utilitza com a guarderia infantil. Per a desenvolupar les activitats del centre on duc a terme el Pràcticum II, es poden utilitzar totes les dependències, excepte la cuina.

És un centre que duu a terme un programa assistencial, educatiu i de suport a les relacions materno/paterno-filials amb famílies separades i/o desestructurades.

El centre està gestionat per l'"Associació Balear pel Suport a la Infància i el seu entorn" (ABIE), i es va posar en marxa al 2000, a càrrec de la Conselleria de Presidència del Govern de les Illes Balears. **Abie es l'única Associació a Mallorca que té un grup de professionals formats i en constant formació per a dur a terme el servei del centre i que el jutjats de Balears reconeixen com a tals responsables tècnics d'aquest servei.**

El centre, mitjançant un equip format per professionals de la psicologia i l'educació, dona servei a famílies, oferint als pares i mares custodis o no i als seus fills/es amb dificultats un lloc on trobar-se, en el què puguin:

- Tenir a l'abast el suport socio-educatiu i psicològic necessari per a fer front a la relació entre ells.
- Gaudir d'un espai adequat i relaxat durant la seva estada.

- Arribar a acords sobre el compliment del règim de visites (RV) o sobre altres qüestions que ells mateixos proposin.

Tot això protegint sempre el millor interès dels menors.

Al centre es veu clar que és precís treballar el vincle afectiu entre els menors i ambdós progenitors. Hem de tenir ben present que al centre és l'únic lloc on aquestes relacions són presents i a partir d'aquesta realitat es fa possible la detecció de la necessitat d'ajut.

A més, l'equip de psicòlegs ha pogut comprovar que per a que aquestes famílies, ja desestructurades, puguin normalitzar, en la mesura possible, la seva situació necessiten d'un suport psicològic, social i assistencial que els formi i els doti d'una sèrie d'habilitats i recursos que els permetin afrontar amb èxit els diferents obstacles que s'aniran trobant.

2.1. Trets bàsics de la pràctica del centre: Model d'intervenció.

L'objectiu general és educatiu i d'aprenentatge de noves habilitats per part dels pares, i en els casos d'influència dels dèficits d'habilitats parentals el procés socioeducatiu seguit pels pares servirà per a la prevenció del maltracte infantil.

En gran part dels casos, les situacions conflictives deriven en trastorns psicològics importants tant per part dels progenitors com dels menors, amb necessitats educatives, d'orientació i assessorament d'intervenció a nivell familiar, etc.

De manera que els objectius són:

- Donar suport psicològic, tant al pare com a la mare, per a poder assumir la situació de negació de custòdia.
- Assessorar i orientar la part no custòdia per encaminar la seva visita amb el fill/a de la millor manera possible.
- Donar suport psicològic a la part custòdia per dur a terme el règim de visites establert.
- Assessorar i orientar a ambdós progenitors vers les pautes a seguir per millorar la situació conflictiva en què es troben.
- Assessorar i intervenir en les relacions no adequades entre el pare/mare i els seus fills per aconseguir un vincle afectiu positiu.
- Ajudar psicològicament als menors que pateixen trastorns emocionals, o d'altres, ocasionats per la situació de separació dels pares.
- Treballar pautes d'actuació envers ambdós progenitors per aconseguir reduir la conflictivitat en benefici de l'estabilitat emocional del menor.
- Treballar amb el/la menor per que entengui millor el perquè ha de veure al seu pare/mare no custodi en aquestes circumstàncies.

La metodologia d'actuació variarà segons la problemàtica de cada família. Cadascuna de les intervencions obeeix a un pla d'acció individual i personalitzat, referit a l'àmbit socioeducatiu: l'objectiu és afavorir la interrelació familiar adequada, amb aprenentatges educatius dins l'àmbit familiar.

El treball comença amb la recepció i estudi de la documentació referida als casos procedent del jutjat corresponent. Això determina l'obertura d'un expedient de cada cas al centre. Posteriorment es convoquen els usuaris del cas i es fa la primera entrevista (pare, mare -un d'ells és el custodi i l'altre no-, i si es considera necessari també amb els fills). Segueix amb la identificació i l'avaluació de les necessitats socioeducatives de cadascun d'ells que poden canviar en cada cas; mitjançant les successives entrevistes que es mantenen amb els usuaris es fa el procés de supervisió, suport i orientació que es considera més adient al desenvolupament del règim de visites; s'elaboren els informes de seguiment, i es remeten els informes corresponents a les autoritats pertinents.

Mentre la família segueix vinculada al centre es fa l'avaluació del mateix procés orientador per part de l'equip tècnic.

Respecte a les relacions i decisions del pare i la mare es segueix el sistema de Mediació familiar.

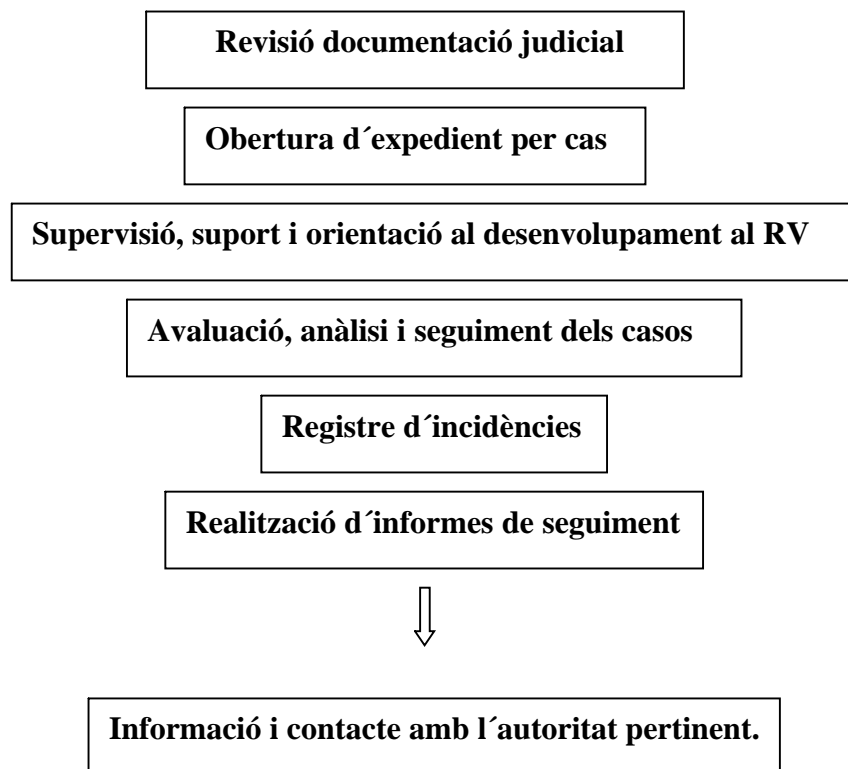
El treball del psicòleg de l'educació, en tot aquest procés, es concreta en la identificació i avalució de les necessitats educatives de pares i fills en els àmbits de les relacions interpersonals, de les habilitats i capacitats psicològiques i emocionals, capacitats cognitives i habilitats adaptatives, etc. de cara a la intervenció sobre aquests mateixos pares i fills per a determinar els suports més adients tant a nivell familiar com social.

L'enfocament de la intervenció és cognitiu-conductual.

Respecte a la metodologia de feina al centre, veure **Quadre sinòptic núm. 1:**

Quadre sinòptic núm. 1

Metodologia de feina al centre:

El treball que es duu a terme al centre permet la identificació i l'avaluació de les diferents necessitats educatives dels pares i dels seus fills, encaminades a concretar els ajuts en diferents àmbits que ambdós puguin necessitar per al seu progrés.

La intervenció, tant la que es duu a terme respecte als pares com la que incideix directament en els fills, té conseqüències en els fills respecte al rendiment escolar: la millora en les relacions, hàbits, etc. repercutirà favorablement en el rendiment curricular dels fills.

Al centre la intervenció té unes característiques molt específiques, i és que la resposta, la majoria de vegades, ha de ser immediata quan es presenta el conflicte, el problema o la qüestió que sigui, dins un model d'intervenció cognitiva-conductual. El principi fonamental d'aquest model és que el que ha sigut après i és disfuncional, anòmal o indesitjable pot desaprendre's. El primer pas és examinar les conductes, actituds i pensaments de la

persona objecte d'estudi i determinar mitjançant l'anàlisi les que s'han de tractar. A partir de l'enfocament cognitiu, el canvi s'aconsegueix amb la modificació directa de les conviccions i els esquemes disfuncionals del pacient.

Al centre, per tant, la intervenció es duu a terme a partir de tècniques basades en la reestructuració cognitiva, els principis de l'aprenentatge i la modificació de conducta.

Les **tècniques psicològiques més utilitzades al centre** són:

- El reforçament positiu.
- Control d'estímuls.
- Extinció de comportament.
- Reforçament diferencial d'altres conductes.
- Sobrecorrecció de pràctica positiva.
- Contractes de comportament/Acords.
- Programació d'activitats.
- Solució de problemes.
- Tècniques d'exposició.
- Reestructuració cognitiva (detecció de pensaments automàtics i generació de pensaments alternatius. Tècnica de diàleg socràtic: evidències a favor i en contra).

Veure **Quadre sinòptic núm. 2**.

Quadre sinòptic núm. 2

Sobre els Principis d'aprenentatge i Modificació de conducta: Tècniques utilitzades al centre.

	Estímul appetitiu	Estímul aversiu
Presentació contingent	Reforçament positiu	Càstig positiu
Retirada contingent	Temps fora Cost de resposta	Reforçament negatiu
Discontinuitat de la contingència	Extinció	Recuperació

Finalment, hi ha reunions de revisió de la intervenció, i de seguiment dels casos, però la intervenció pròpiament dita és molt immediata, sense demora ni temps per a consultes prèvies de tot l'equip.

La intervenció ha de tenir en compte un aspecte que, malgrat ser extern a la pròpia díada, hi està directament relacionat: i és la influència estratègica de la part custòdia sobre el fill/a, ja que depenent de com sigui aquesta influència (positiva si facilita la interacció del fill/a amb la part no custòdia o negativa en cas contrari) podem obtenir uns resultats propicis, o no, a la comunicació de la díada que es relaciona al centre. I la intervenció dels tècnics ja no arriba sobre el comportament i actituds dels custodis, de manera que la influència que aquests exerceixen sobre els fills/es en la seva vida quotidiana podrà condicionar, modificar i, fins i tot, anul·lar el treball relacional i comunicacional que s'intenta dur a terme al centre.

2. 2. Horari.

El servei està obert als usuaris tots els caps de setmana de l'any.

Es dedica un temps a la revisió dels casos ja començats i al coneixement dels nous, que la coordinadora general recull amb les entrevistes setmanals amb els jutges i/o els professionals relacionats amb els casos.

Els dos equips tècnics s'intercanvien la informació dels diferents casos i allò que ha succeït durant el cap de setmana.

Durant la reunió de coordinació s'avaluen els diferents casos oberts per tal de fer les modificacions adients al seu pla d'actuació.

Els caps de setmana el servei està obert al públic de 10:00 a 13:00 i de 17:30 a 19.30.

L'equip tècnic permanence al centre de 9:45 a 13:30 i de 16.45 a 20:00 per tal de poder dedicar temps a la preparació i posterior avaluació dels casos.

2. 3. Normes de funcionament.

Les **normes** més importants del centre en quant a funcionament intern dels psicòlegs a nivell de la pràctica que es duu a terme en el règim de visites i estades són:

- No hi pot haver modificació del règim de visites (RV). Aquest ve sempre determinat pel jutjat. Sí es poden fer modificacions puntuals com per exemple, canvi de la visita, si les dues parts hi estan d'acord, del dissabte al diumenge.

- Mantenir l'adscripció de la família al torn que ja té establert (al torn del psicòleg responsable). Excepte en els casos en què el jutge ha determinat que hi hagi canvis i es facin torns entre els pares: de manera que, per exemple, el dissabte d'una setmana el nin està amb un dels pares i a la setmana següent hi està el diumenge: es fa per afavorir que els dos pares el puguin tenir en dissabte i diumenge, per facilitar la interrelació del menor amb els dos pares.

També es poden fer modificacions puntuals (si un dels dos té una festa, noces, etc.).

- S'intenta que es veguin els pares a l'inici i final de l'intercanvi i de l'estada: és millor per als nins que hi pugui haver interacció entre els tres en alguns moments. (Així s'eviten casos, com per exemple, que un nin que ha jugat molt bé durant l'estada amb el no custodi, quan passa a l'altra sala a trobar-se amb el custodi li pugui dir que s'ho ha passat malament).

Es dona l'ALTA del centre als usuaris pel següents motius:

- Per suspensió o finalització del RV per ordre judicial: per exemple, per condemna penal d'una de les parts (com ha succeït amb un pare no custodi acusat d'abusos sexuals al fill), en aquest cas se li lleva la pàtria potestat i s'evita tot lligam amb el nin. O bé s'ha suspès cautelament el règim de visites.

- Per reconciliació dels pares: quan es dona hi sol haver pocs casos de retorn; sol anar bé la represa de la relació.

- No hi ha reconciliació dels pares però la situació inicial de conflicte s'ha temperat. O bé arriben a un acord via judicial o bé el mateix centre prepara el document de l'acord a què han arribat les parts, que ells signen i després es passa al jutjat.

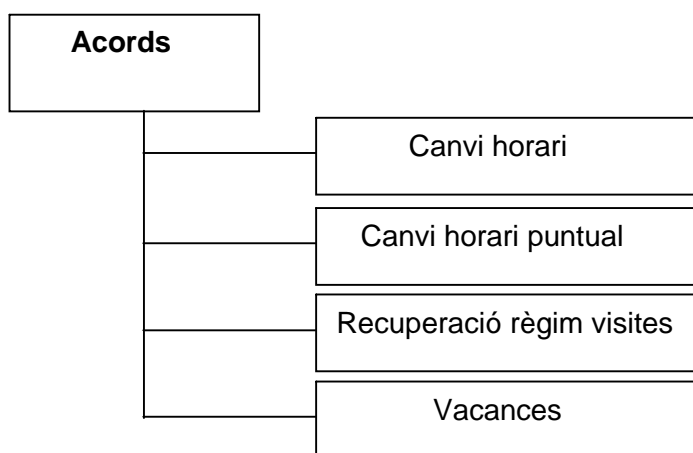
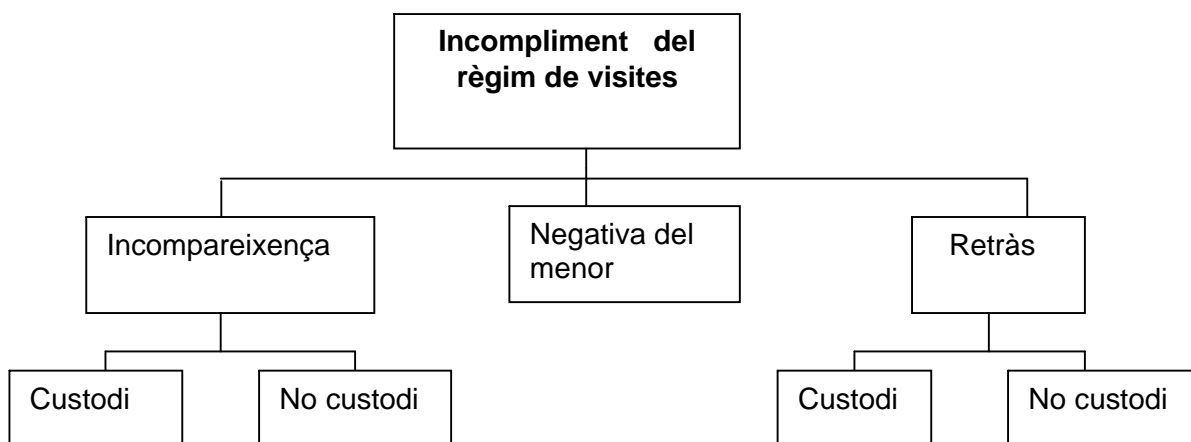
També per al funcionament del centre en relació als usuaris, hi ha tot un seguit de documents per a utilitzar segons cada ocasió o necessitat; així tenim com a documents necessaris al centre els referits a:

- Incompliment del règim de visites per alguna de les parts.
- Acords a què arriben les parts entre si.
- Autoritzacions d'una de les parts a l'altra.

Veure **Quadre sinòptic núm. 3.**

Quadre sinòptic núm. 3

Documentació necessària al centre:

En referència a les normes que han de complir els usuaris de les "estades" veure **Annex 1. Normes de funcionament a les estades.**

2. 4. Recursos humans.

"Tots els recursos personals que s'esmenten convergeixen en el fet d'habilitar i fer funcionals unes activitats i intervencions que sense aquests recursos difícilment resultarien enriquidores i adequades tant per als pares com per als seus fills, tots ells amb necessitats educatives a diferents nivells" (modificat de Basil, Bolea i Soro-Camats, 2000).

L'equip del centre està format per personal fix i altres professionals col·laboradors:

Col·laboren de **forma voluntària**:

- 1 advocat de família
- Psicòlegs especialistes en temes concrets que puguin aparèixer.
- Dues voluntàries estudiants de Psicologia de la Universitat de les Illes Balears (UIB).

Personal fix:

- Una psicòloga coordinadora del centre (què és la meva tutora).
- Cinc psicòlegs/es repartits en dos equips que fan tornos els caps de setmana. A cada torn hi ha un psicòleg responsable del grup.

- I a cadascun dels grups hi ha dues col·laboradores estudiants.

Estudiants en pràctiques:

- Dues estudiants de Psicologia de la UIB (Pràctiques).
- Una estudiant de Psicologia de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) (Pràcticum II).

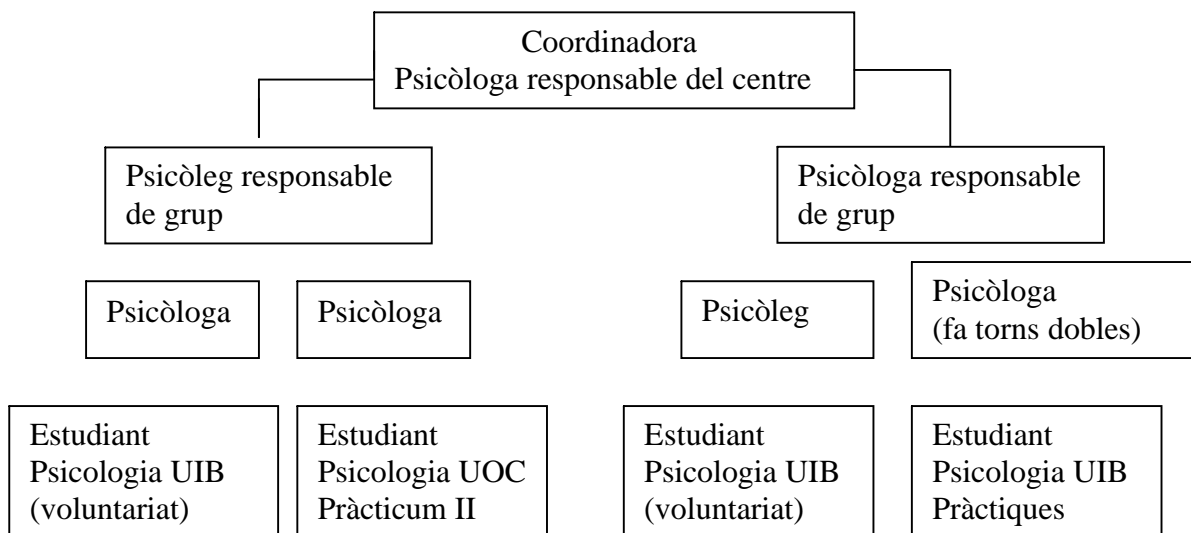
2. 4. 1. Configuració de grups.

Els sis components de l'equip tècnic professional formen dos grups que fan tornos els caps de setmana alterns, i també les estudiants de Psicologia.

Veure **Quadre sinòptic núm. 4**.

Quadre sinòptic núm. 4

Configuració dels grups de psicòlegs al centre.

Els professionals participants duen a terme un pla de formació supervisat per l'Associació Catalana pel desenvolupament de la Mediació i Arbitratge (ACDMA), a través d'un conveni de col·laboració.

2. 5 Recursos tècnics:

Totes les actuacions realitzades per l'equip tècnic es duen a terme a Palma de Mallorca. Es disposa de diferents aules amb taules i cadires per a l'atenció dels usuaris, així com un despatx, diferents serveis a les dues plantes (per a nins i adults) i tres patis, un d'ells molt gran. Totes les sales són molt lluminoses lo qual fa agradable les estades dels usuaris, i l'equipament referit a jocs es compona de nombrosos jocs didàctics i educatius, de construcció, pepes, col.leccions d'animals, etc.; estris per a dibuixar; llibres de contes per a diferents edats; diverses "cases" per als més petits; matelassets, piscina de bolles. Disposa de dos patis, un molt gran, què compten amb nombrosos elements per jugar (cases, tobogans, gronxadores, bicicletes per als més petits, espais amb arena, una pista de bàsquet, etc.) i al ser espais a l'aire lliure permeten gran varietat de jocs compartits, en els que els menors juguen i, com s'ho passen bé serveixen per a facilitar i millorar les interaccions dels fills amb els seus pares i mares no custodis; això permet augmentar el grau de normalitat i confiança dels fills cap als pares/mares, així com donar oportunitat als pares i mares no custodis d'exercitar i desenvolupar les seves habilitats relacionals, comunicacionals i de cura cap als seus fills i filles.

Així mateix, es disposa de diversos recursos informàtics i tècnics (ordinador, impressora, fax, telèfon).

2. 6. Usuaris del centre.

La població destinatària són les famílies de pares separats o divorciats amb conflictes entre ells.

En gran part dels casos, aquestes situacions conflictives deriven en trastorns psicològics importants tant per part dels progenitors com dels menors amb necessitat d'orientació i assessorament d'intervenció a nivell familiar, etc.

La població inclou:

- Els fills de pares separats i/o divorciats per tal de garantir el seu dret de relació amb tots dos progenitors.
- Aquelles famílies en procés judicial de separació que el jutge considera susceptibles d'utilitzar aquest espai mitjançant ordre judicial.
- Aquells progenitors separats dels fills, per una ordre de pèrdua de llibertat i que podent gaudir de permisos de sortida no disposin d'un espai adequat per estar amb els seus fills (generalment, aquells que visquin lluny dels fills).
- Els casos en què per violència de gènere s'ha dictat una ordre d'allunyament.

Entre la població usuària del centre hi podem trobar representades totes les condicions socioeconòmiques i culturals. Però majoritàriament pertànyen a un nivell socioeconòmic i cultural mig-alt.

La franja d'edat dels pares i mares és àmplia, des dels 23 als 56 anys.

La franja d'edat dels fills/es atesos en aquest moment comprèn des dels 8 mesos fins als 17 anys; (hem de tenir en compte que el servei es presta en relació als fills menors d'edat, i que en arribar a la majoria d'edat, als 18 anys, ja no són atesos al centre). Conseqüentment, els nins/es es poden trobar en les etapes de l'educació Infantil, Primària i ESO, éssent el grup amb l'interval d'edat que cursa estudis de Primària el més nombrós.

Si comptabilitzam conjuntament els casos d' "intercanvi" i d'"estada" en l'actualitat, ens trobam que els pares custodis són el 29 % i les mares el 70 % i 1 cas en què tenen la custòdia els avis materns.

Si comptabilitzam exclusivament els casos d'"estada" (sobre els quals duré a terme el meu treball), **en aquest moment** (segons m'informen els professionals no sempre és així) ens

trobam amb una majoria de casos de pares custodis, el 55 % enfront del 45 % de mares custòdies.

Les famílies que arriben al centre es troben, en alguns casos, en una situació desfavorida pel que fa al seu nivell socio-cultural, educatiu i econòmic, el que agreuja encara més la seva manca de recursos.

Per altra banda algunes famílies estan sotmeses a greus situacions de maltractament, abusos sexuals, problemes d'alcohol o drogues, trastorns psicològics crònics i altres.

En aquest moment es gestionen 149 casos i hi ha 7 famílies en llista d'espera. Cada cap de setmana requereixen els serveis del centre 68 famílies. Són famílies que pertanyen a tot l'àmbit territorial de l'illa de Mallorca (Palma i pobles).

2. 7. Activitats generals.

Les activitats generals que s'efectuen al centre varien en funció del moment en què es troba el procés del cas, i també varia en relació al decurs del desenvolupament del règim de visites que duen a terme els usuaris. Així tenim diferents actuacions dels psicòlegs segons si ens trobam en el moment abans de l'inici del compliment del règim de visites, després de l'inici d'aquestes o bé durant el mateix compliment del règim de visites.

2.7.1. Actuacions abans de l'inici del compliment del règim de visites (RV):

- Entrega a l'equip tècnic de la documentació judicial sobre el cas.
- Entrevista personal individualitzada amb els dos progenitors, i si es troba convenient amb els menors.
- Acord dels horaris en funció d'allò establert pel jutge i segons la disponibilitat del centre.
- Signatura per part dels pares de les normes internes del centre, d'obligat compliment. (Veure Annex 1).
- Avaluació de la documentació i informació recollida, i establiment d'un pla d'actuació individualitzat.

2.7.2. Actuacions després de l'inici del compliment del règim de visites (RV).

Els Intercanvis:

- El pare o mare custodi acudeix al centre per intercanviar al nin amb l'altra part, s'espera a què aquesta arribi a recollir al seu fill pel temps o dies que consti a l'acord de visites; passat el temps establert el progenitor no custodi tornarà a dur el nin al centre per realitzar l'intercanvi amb l'altre progenitor (custodi) a l'hora i dia acordat amb l'equip.

Aquesta modalitat es pot dur a terme amb l'encontre físic dels pares o sense el mateix (degut a ordres d'allunyament o petició de les parts).

El menor baix cap concepte quedarà sol, sense la presència d'un dels progenitors, que s'hauran d'esperar mútuament (aquest punt és comú a tots els tipus de visites).

Les "Estades": - El dret de visita es durà a terme al mateix centre durant el temps (màxim 2 hores seguides) que consti a l'acord que ha dictaminat el jutge. Durant aquestes visites tutelades els professionals supervisaran i orientaran als progenitors i als menors.

- El procediment és el mateix que als intercanvis; el pare o mare custodi espera que l'altre part arribi i deixa al menor, i torna a l'hora acordada.

El pare o mare no custodi i el nin/a disposaran d'un lloc adient per poder estar junts el temps acordat.

2.7.3. Actuacions durant el compliment del règim de visites (RV).

- Observació de la conducta d'ambdós progenitors envers ells mateixos i els seus fills.
- Avaluació de la relació paterna/materna-filial.
- Realització de les entrevistes de seguiment amb totes les parts implicades.
- Realització d'informes objectius per a l'autoritat pertinent.
- Suport i orientació als progenitors i menors, en qualsevol moment del desenvolupament del règim de visites.

3. Marc Teòric.

En aquest apartat feim referència als principals aspectes teòrics que serveixen per emmarcar la pràctica professional. I ho presentam al voltant de quatre eixos: **La Mediació familiar, els Principis explicatius de l'ensenyament i l'aprenentatge des de l'enfocament constructivista, l'enfocament cognitiu-conductual i la Síndrome d'alienació parental (SAP).**

Al Pràcticum I varem tractar els tres primers eixos més ampliament del que ho farem aquí. Ara hem introduït la SAP que ens servirà de marc heurístic i explicatiu d'alguns dels casos estudiats i analitzats al nostre treball, i sobre els quals hem intervingut

1) **La Mediació familiar:** aquesta, a més d'oferir una via de comunicació i de resolució de problemes de manera consensuada a la parella en conflicte, orienta l'actuació del professional de la Psicologia en la neutralitat i el respecte a les decisions lliurement adoptades per la parella que està en procés de separació o que ja està separada. Però el psicòleg no serà neutral en les qüestions que afecten als menors (ja que de manera preferent sempre se cerca el benestar dels mateixos), en casos de maltractaments o de injustícia.

2) En referència als **Principis explicatius de l'ensenyament i l'aprenentatge des de l'enfocament constructivista** ens hi acostarem a partir d'aportacions de Piaget, de Vigotski i dels components afectius, motivacionals i relacionals de l'aprenentatge.

El punt essencial que volem remarcar a partir de l'enfocament constructivista, és la importància central de la interacció entre les persones per als processos de construcció de significats i de coneixement que es produeix entre els membres de la díada pare/mare no custodi i el seu fill/a, i atenguent a la imprescindible contextualització en el microsistema, segons Bronfenbrenner (1987), que és el centre on duen a terme la seva "estada", ja que és al centre on es possibilita i es desenvolupa l'esmentada interacció diàdica.

3) **L'enfocament cognitiu-conductual.** Els aspectes teòrics i explicatius d'aquest enfocament aporten les directrius i donen les eines per a identificar i avaluar les característiques i necessitats psicoeducatives dels usuaris i orientar la intervenció de l'equip de psicòlegs vers els usuaris del centre a partir de les estratègies i tècniques que l'enfocament cognitiu -conductual ofereix.

4) **La Síndrome d'Alienació Parental (SAP).** Consisteix en la intenció expressa d'un progenitor a càrrec de la guàrdia i custòdia del menor, d'enfrontar aquest contra l'altre progenitor, de manera que el fill arribi a elaborar una actitud d'enfrontament injustificat contra el progenitor no custodi.

3. 1. La Mediació Familiar. (1)

John M. Hayner (que fou president fundador de l' Acadèmia de Mediadors de Família dels EE UU i assessor consultiu en diversos tribunals d'aquell país), va definir la mediació com "un procés en virtut del qual un tercer, el mediador, ajuda als partíceps en una situació conflictiva a la seva resolució, que s'expressa en un acord consistent, mútuament acceptable per a les parts i estructurat de manera que permeti, de ser necessari, la continuïtat de les relacions entre les persones involucrades en el conflicte."

El procés de mediació pretén restaurar la comunicació i preservar les relacions entre els membres de la família en conflicte i, si això no és possible, prevenir les conseqüències d'una eventual dissociació del grup familiar. La mediació és una opció personal elegida lliurement.

Però pot ser també indicada per l'autoritat judicial en el transcurs dels processos de separació matrimonial en els quals hi ha fills/es implicats.

Al centre es realitza la "mediació de procés" en la qual el tercer -el mediador- pot intervenir però no pren la decisió ja que la prenen la part custòdia i la no custòdia (contràriament a la "mediació de contingut" en la què la decisió la pren el mediador).

El mediador familiar:

El mediador familiar és un professional neutral i imparcial, subjecte al secret professional, que contribueix en trobades confidencials a crear un espai de relacions, de diàleg i d'escolta per a que les persones en conflicte puguin parlar, recuperin els seus drets, obligacions i responsabilitats, per a construir junts acords que responguin a les futures necessitats de la família. El mediador no podrà ser neutral ni imparcial davant les necessitats objectives dels fills que no siguin tinguades en compte pels seus pares, davant situacions de greu desequilibri econòmic per a un dels cònjuges, ni davant situacions de maltractaments cap als fills o cap a un dels membres de la parella.

El procés de mediació en separacions i divorcis per a matrimonis i parelles de fet: El procés de mediació crea un context, un espai:

- En el qual la parella pot parlar dels seus desacords.
- En el qual es tendrà en compte el cost emocional per a cadascú.
- En el què poden tenir en compte la preocupació que suposa per als fills el conflicte dels seus pares.
- A on es facilita la cooperació del pare i de la mare per a que puguin continuar éssent pares després de la separació.
- Que permeti crear les bases per aconseguir acords duradors i poder revisar-los en cas que es consideri necessari.

I ja en aquest context es pot parlar:

1. De la decisió de separar-se.

2. Dels fills:

- Amb qui viuran.
- A on.
- De com es relacionaran la mare i el pare amb els seus fills.
- De quina manera els fills volen relacionar-se amb el seu pare i la mare.
- De quina manera prendran els seus pares les decisions que els afecten: col·legis, viatges, universitat, qüestions mèdiques, etc.
- De quina manera es relacionaran amb la família extensa paterna i materna, amb els amics, etc.

3. De totes les implicacions afectives i socials que duu aparellat el fet de la separació.

4. De les responsabilitats dels cònjuges entre si.

5. De tots els aspectes econòmics i fiscals.

El procés de mediació acaba amb la redacció d'un document que recull els aspectes acordats durant el desenvolupament de la mediació, i s'estableix un període de seguiment dels acords respecte de si han sorgit dificultats per al seu compliment o si hi ha hagut variacions en la reorganització familiar.

3. 2. Principis explicatius de l'ensenyament i l'aprenentatge des de l'enfocament constructivista.

El marc global del constructivisme, que no és una teoria en sentit estricte, sinó un enfocament o paradigma explicatiu compartit per diverses teories psicològiques i també d'altres camps disciplinaris (la microsociologia de l'educació, la sociolingüística de l'educació, etc.), permet explicar processos que es donen en la interacció social, i que en el cas que ens ocupa es refereix tant a la interacció entre el fill/a amb el pare/mare no custodi, com a la referida a la diada amb el psicòleg.

Les fonts teòriques de la concepció constructivista de l'ensenyament i de l'aprenentatge humans participen de diferents teories. En aquest treball focalitzarem la nostra atenció en tres fonts que crec que són especialment apropiades per a explicar els processos mentals

que succeeixen en els usuaris del centre davant les noves situacions que viuen i a les quals s'han d'adaptar: La **Teoria genètica del desenvolupament intel·lectual de Piaget**, la **Teoria sociocultural del desenvolupament i l'aprenentatge de Vigotski** i el **Significat i sentit en l'aprenentatge: els components afectius, motivacionals i relacionals de l'aprenentatge**. Respecte al darrer apartat no hi ha una teoria concreta que doni compte de la importància d'aquests factors sobre els processos d'ensenyament i aprenentatge.

3.2.1. La Teoria genètica del desenvolupament intel·lectual.

És una teoria, proposada per **Jean Piaget** i els seus col·laboradors de l'Escola de Ginebra, que ofereix una explicació àmplia, elaborada i fonamentada empíricament, del procés de construcció del coneixement: més concretament, de les categories bàsiques del coneixement racional.

Els tres principis explicatius de la Teoria genètica són:

1. Que els intercanvis funcionals que els éssers humans mantenen amb l'entorn estan mediatitzats pels esquemes d'acció i els esquemes representatius gràcies als quals, i a través dels quals, es porten a terme aquests intercanvis.
2. La importància de l'activitat mental constructiva en el funcionament del psiquisme humà. Coneixem la realitat actuant-hi damunt, modificant-la físicament o simbòlica mitjançant els esquemes d'acció i els esquemes representatius que hi apliquem per a donar-hi un sentit.
3. El model d'equilibrament (Piaget, 1978; Inhelder, Bovet i Sinclair, 1974) proposat per a donar compte de la dinàmica mateixa del canvi i del progrés intel·lectual. Al centre de l'explicació genètica s'hi troba la tendència a l'equilibri en els intercanvis funcionals entre l'ésser humà i l'entorn en què viu.

En què consisteix o com actua el mecanisme d'equilibració?

En el moment d'actuar, físicament o mentalment, es produeix la posada en funcionament de dos processos bàsics: l'assimilació (és a dir, l'aplicació de determinats esquemes d'acció als objectes per tal de comprendre'ls i d'interpretar-los) i l'acomodació (és a dir, l'ajustament o modificació específica d'aquests esquemes depenent de les peculiaritats i dels trets diferencials de l'objecte). El coneixement és possible, doncs, gràcies al fet que s'estableix un cert equilibri, més o menys estable, entre els processos d'assimilació i acomodació, la qual cosa permet que la persona interpreti l'objecte i que actuï sobre ell.

Els esquemes disponibles no sempre són, però, prou adequats en la interpretació de l'objecte que es pretén conèixer. Això significa que aquest equilibri entre assimilació i acomodació es pot trencar, fet que provocaria una situació de desequilibri entre el subjecte i l'objecte, entre l'organisme i la part del medi sobre la qual està intentant actuar. Les causes del desequilibri esmentat rau en les resistències amb què es troben els esquemes a l'hora d'exercir la seva capacitat assimiladora (les pertorbacions, en la terminologia de Piaget). L'aparició d'aquest desequilibri provocarà la necessitat de revisar i de transformar els esquemes inicials amb el propòsit de cercar la seva superació o, en l'expressió de Piaget, d'arribar a un reequilibri entre subjecte i objecte -i entre assimilació i acomodació- que faci possible una interacció adient amb el medi. Això s'aconseguirà si es posen en marxa una sèrie d'accions reguladores i compensadores, és a dir, reaccions destinades a reorganitzar els esquemes introduint els canvis que facin falta per a neutralitzar o per a anul·lar les pertorbacions inicials.

L'equilibrament no consisteix només en una tendència a recuperar l'equilibri perdut sinó també i sobretot a recuperar l'equilibri en un nivell superior que no pas aquell que permetia l'organització d'esquemes precedent a la seva pèrdua. Justament és aquesta tendència natural, espontània, del psiquisme humà a "l'equilibrament majorant" que va molt més enllà de la simple propensió a restablir l'equilibri perdut i va cap a formes necessàriament superiors d'equilibri entre el subjecte i el medi, la que permet entendre el paper primordial del mecanisme d'equilibració com a factor de desenvolupament intel·lectual.

3.2.2. La Teoria sociocultural del desenvolupament i l'aprenentatge: els mecanismes d'influència educativa.

El terme sociocultural delimita un conjunt relativament ampli d'autors i de propostes en l'àmbit psicològic, que s'inspiren en les idees sobre el caràcter socialment i culturalment mediat dels processos psicològics més característics dels éssers humans; idees que foren desenvolupades, en la dècada dels anys vint i trenta del segle XX, pel psicòleg rus **L. S. Vigotski**.

Segons Vigotski, allò que distingeix les capacitats psicològiques típicament humanes -la memòria voluntària, l'atenció conscient, el pensament, l'afectivitat, etc- i les separa dels processos psicològics bàsics, compartits amb altres espècies animals és que les primeres utilitzen com a suport una sèrie d'instruments mediadors -els signes- els quals permeten de controlar i regular el propi comportament i dur-lo a la pràctica de manera conscient, reaccionant així no tant als estímuls exteriors de manera directa com als significats representats per aquests instruments mediadors.

Per a Vigotski els signes i sistemes de signes que fan de mediadors en els processos psicològics superiors no tenen un caràcter estrictament individual, sinó que l'aprenentatge de signes es donarà fonamentalment amb la participació de la persona en situacions d'interacció i activitat conjunta amb altres persones, més competents en l'ús d'aquests sistemes de signes i que la poden ajudar perquè els utilitzi d'una manera cada cop més competent i en contextos i situacions cada vegada més diversos -així passa amb el llenguatge, sistema fonamental de mediació semiòtica, potser l'instrument psicològic mediador per excel·lència dels processos psicològics superiors.

La importància que Vigotski atribueix a la interacció social en el procés de desenvolupament de les capacitats humanes superiors es reflecteix en una de les seves tesis principals: la "llei de doble formació de les funcions psicològiques superiors". En paraules de Vigotski: Les relacions socials o relacions entre les persones són subjacents genèticament a totes les funcions superiors". Vigotski (1981), citat per Wertsch (1988, pàg. 77-78).

El desenvolupament dels processos psicològics superiors significa el pas de la regulació intermental a la regulació intramental. Com es produeix el pas del que és intermental al que és intramental, de la regulació per part dels altres a l'autoregulació?

La **internalització** és el mecanisme responsable de la transició entre el funcionament intermental i el funcionament intramental: és el procés de **reconstrucció** interna d'una activitat externa; per tant, l'hem d'entendre com un procés més o menys lent, parcial, gradual i progressiu, en el qual es crea i modifica el funcionament intramental, gràcies a la reconstrucció que la persona fa de les formes de mediació i dels processos emprats en l'activitat conjunta o intermental.

La **ZDP** es defineix com la diferència que hi ha entre el que l'individu sap fer amb l'ajuda d'altres i allò que sap fer tot sol. D'aquí s'en deriva una distinció de dos nivells de desenvolupament: d'una banda, el que Vigotski anomena **nivell de desenvolupament real**, és el que es correspon amb les capacitats que l'individu ja ha adquirit i fa servir d'una manera individual, i que, per tant, pot controlar d'una manera autònoma -intramental-. I de l'altra, allò que anomena **nivell de desenvolupament potencial**, el qual es troba delimitat per les capacitats que l'individu pot posar en joc mitjançant l'ajuda, la guia i la col.laboració d'altres individus més experts i més capaços que ell -intermental-.

El primer d'aquests nivells indica el desenvolupament que ja s'ha acomplert; el segon marca la direcció del desenvolupament, la seva possibilitat i la seva extensió potencial.

Això ens duu a considerar, doncs, que el nivell de desenvolupament potencial i la ZDP posseeixen un caràcter interactiu i social; no es tracta de propietats intrínseques del nin o de la persona de qualsevol edat, sinó que es creen i tenen lloc en el transcurs d'aquesta interacció. És precisament gràcies a la influència bidireccional de les interaccions amb els altres que l'educació té un paper fonamental en les persones; aquesta interacció de l'ésser humà amb el medi en què es desenvolupa està mediada per la cultura ja des del naixement.

El creixement personal és, doncs, el procés mitjançant el qual les persones s'apropien la cultura del grup social al qual pertanyen. El desenvolupament de les diferents capacitats psicològiques que els permeten d'interpretar el medi físic i social, d'actuar-hi i d'elaborar la pròpia identitat personal, estaria fortament vinculat, d'aquesta manera, als tipus de models culturals dominants en el seu entorn, a la mena de pràctiques socials en què queden reflectits aquests models i a la natura d'aprenentatges específics efectuats en l'àmbit d'aquestes pràctiques (Bruner, 1997).

3.2.3. Significat i sentit en l'aprenentatge: els components afectius, motivacionals i relacionals de l'aprenentatge.

Respecte a aquests factors de caire afectiu, emocional i relacional no existeix cap teoria concreta que doni compte de la importància d'aquests factors sobre els processos d'ensenyament i aprenentatge. Malgrat que no poguem enquadrar-los en una teoria específica, sí són elements molt propers a un dels aspectes de la Teoria de l'assimilació o Teoria de l'aprenentatge verbal significatiu de David P. Ausubel.

Aquesta és una teoria de l'aprenentatge escolar. La diferència ausubeliana entre aprenentatge significatiu i aprenentatge mecànic o repetitiu remet, en darrer extrem, a l'existència o a la no existència d'un vincle entre el contingut nou d'aprenentatge i els coneixements previs. Els aprenentatges que duguin a terme els alumnes a l'escola seran significatius en la mesura que aquests aconseguixin d'establir relacions substantives i no arbitràries entre els continguts escolars i els esquemes de coneixement de què disposen. Com es pot promoure que els aprenentatges dels alumnes siguin tan significatius com sigui possible?. D'acord amb la proposta d'Ausubel, hi ha tres factors decisius:

- En primer lloc, cal assegurar-se que el contingut de l'aprenentatge sigui potencialment significatiu des del punt de vista lògic.
- En segon lloc, cal assegurar-se que el contingut de l'aprenentatge també sigui potencialment significatiu des del punt de vista psicològic.
- I en tercer lloc, tenim l'aspecte o condició que ens interessa per a comprendre millor els factors de caire afectiu, emocional i relacional als quals feiem referència: la disposició potencialment favorable per a revisar els seus esquemes de coneixement relatius als continguts d'aprenentatge i per a modificar-los.

Promoure l'aprenentatge significatiu exigeix tenir en compte la disposició de partida de l'aprenent, que pot ser més o menys favorable a la realització d'aprenentatges significatius. Aprendre significativament implica posar-se en disposició de revisar i de modificar més o menys substancialment els esquemes de coneixement amb què interpretem la realitat, i no sempre, per raons de diversa mena, estem disposats a dur a terme un exercici d'aquesta naturalesa, que comporta un cost psicològic important, encara que també se'n pugui derivar un benefici igualment important.

El fet, però, de que no hi hagi teories específiques al respecte no vol dir que no existeixin un conjunt de recerques que aporten principis explicatius sobre aquests factors i que la concepció constructivista adopta. Així ens fixarem en alguns dels principals resultats de la investigació psicològica sobre les diferències individuals en relació en l'aprenentatge, concretament en els continguts sobre els factors de personalitat: les representacions, l'autoconcepte, l'autoestima, les atribucions, la motivació i les expectatives.

Respecte a la **relació entre atribucions, expectatives i aprenentatge**, bona part del seu estudi s'ha estructurat al voltant de la incidència en l'aprenentatge del grau en què el subjecte percep que té control sobre el seu entorn i els esdeveniments que li passen i el grau en el qual es considera capaç d'assolir un cert nivell d'execució. El concepte de "lloc de control" tendeix a descriure's en termes d'externalitat-internalitat i es refereix a la tendència que manifesten les persones a atribuir les causes dels successos a factors personals interns, o bé a factors externs al mateix individu. Alhora, aquesta atribució causal interna o externa es pot viure com una cosa controlable o incontrolable per part de la persona i també com quelcom immodificable o bé variable segons el moment i la situació.

Una altra dimensió es refereix al sentiment o percepció de competència que té la persona enfront de la tasca que ha de realitzar. Bandura (1977) introdueix en aquest context el concepte d'**autoeficàcia**, definit com el conjunt de creences que una persona té respecte a la pròpia habilitat per a assolir metes en situacions específiques. Les **expectatives positives** d'autoeficàcia en àmbits o àrees determinades faciliten la realització de la tasca, en la mesura que porten a activar un conjunt de mecanismes d'autoregulació de l'activitat de la persona.

Ens referirem ara a altres constructes com l'**autoconcepte i la motivació**. La noció d'autoconcepte, definida ja al seu dia per William James (1890-1963), apareix actualment com un constructe fonamental en l'explicació de les característiques individuals. Actualment, la majoria d'autors el defineixen com un conjunt ampli de representacions -imatges, judicis, conceptes- que les persones tenen sobre si mateixes (Epstein, 1981). Altres definicions enfasitzen a més a més el fet que l'autoconcepte, en tant que estructures o esquemes de coneixement sobre el jo, organitza les interpretacions personals sobre la pròpia experiència i dirigeix el comportament de la persona (Markus i Wurf, 1987).

La majoria dels autors actuals distingeixen entre autoconcepte i autoestima. Mentre que l'autoconcepte fa referència al coneixement que la persona té sobre si mateixa, l'**autoestima** implica una avaluació afectiva del propi jo, és a dir, com se sent la persona pel que fa als atributs o dimensions que comporta el seu autoconcepte. Existeix un consens generalitzat quan es postula que l'autoconcepte i l'autoestima són dimensions que es van construint al llarg del cicle vital, i ho fan essencialment a partir de la relació i la interacció amb les altres persones. En particular, es pot afirmar que l'acceptació i la qualitat del tracte que es rep per part dels altres significatius del seu entorn -pares, fills, parella, germans, companys, amics...- és determinant en la construcció de l'autoconcepte i l'autoestima, juntament amb la història personal d'èxits i fracassos que es vagin tenint. Entre els factors que influeixen en la motivació dels aprenents (atribucions causals, autoeficàcia, ansietat davant el fracàs, etc.) destaquen les metes o objectius que les persones persegueixen quan aprenen.

3. 3. L'enfocament cognitiu-conductual.

El principi fonamental de les teràpies cognitiu-conductuals és que el què ha sigut après i és disfuncional, anòmal o indesitjable (per la raó clínica que sigui), pot desaprendre's.

El primer pas és examinar les conductes, actituds i pensaments de la persona objecte d'estudi i determinar mitjançant l'anàlisi les que s'han de tractar.

Des de la **perspectiva conductual** es considera que, en essència, no hi ha diferències entre la conducta adaptada i la desadaptada: totes dues estan regulades pels mateixos principis d'aprenentatge. (S'accepta, però, que hi ha conductes inadaptades que no són producte de l'aprenentatge, com per exemple, l'autisme). Des d'aquesta perspectiva la conducta adaptada i la desadaptada són, principalment, tot i que no exclusivament, el resultat de la història d'aprenentatge de cadascú i s'evita teoritzar sobre els conflictes interns de les persones. La teràpia conductual té una visió positiva del canvi. "L'observació sistematitzada pretén descobrir i precisar amb exactitud determinats elements conductuals que posseeixen un cert valor predictiu i heurístic" (Pascal i Jenkins, 1961).

En el moment de la intervenció es disposen d'una sèrie de tècniques per a afrontar el problema:

Tècniques operants adreçades a augmentar l'emissió de conductes:

- **Reforçament:** Un reforçador és qualsevol esdeveniment que incrementi la probabilitat que una conducta es torni a repetir en el futur. Els reforçadors no són universals: S'han de considerar els paràmetres d'edat, interessos, preferències, així com la conducta que es vol reforçar; l'ús simultani de reforçadors resulta més efectiu.

- **Modelat:** Es tracta d'afavorir el desenvolupament gradual d'una conducta mitjançant el fet de reforçar, repetidament, millores petites, o aproximacions a la conducta final (objectiu).
- **Contracte de contingències:** El que és realment important és que quedi ben clar quines conseqüències es derivaran del compliment o de l'incompliment de les condicions (conductes) pactades en el contracte. Els contractes han de ser específics i amb la informació: qui (la persona que ha de fer la conducta i la que dóna la conseqüència), què (la conducta específica i la conseqüència que se'n deriva), quan (passarà, i també la conseqüència) i les característiques tant de la conducta com de la conseqüència (d'intensitat, durada, etc.).

Tècniques operants adreçades a reduir l'emissió de conductes:

- **Extinció:** Consisteix a suprimir el reforçament d'una conducta reforçada prèviament. Si bé sempre cal ser constant i perseverar en l'objectiu, amb aquesta tècnica aquesta afirmació té molt més sentit, no és una tècnica recomanable si es vol un resultat immediat.
- **Cost de resposta o càstig negatiu:** Consisteix a retirar algun reforçador positiu d'una manera contingent a l'emissió de la conducta. Els interessats han de conèixer el valor (el cost de resposta) que tindrà la realització de la conducta que es vol eliminar.
- **Temps fora de reforçament (time out):** Es tracta de retirar les condicions del medi que permeten d'obtenir reforçament, o treure la persona del medi, durant un període determinat, d'una manera contingent a l'emissió de la conducta desadaptada. S'ha utilitzat amb èxit en el tractament de la conducta disruptiva, agressiva i de desobediència, sobretot en nins.
- **Sadollament:** Es presenta un reforçador d'una manera tan massiva que perdi el valor.
- **El modelat:** Procés d'aprenentatge observacional en què la conducta d'un individu o grup (el model) actua com a estímul per generar conductes semblants en altres persones que observen la seva actuació. Els models que són imitats més efectivament són els que tenen les característiques següents: a) són semblants a l'observador en sexe, edat, actituds i altres característiques; b) tenen prestigi per a l'observador; c) mostren eficàcia en fer la conducta; d) tenen valor afectiu per a l'observador.

Tècniques adreçades a reduir l'ansietat:

- **Dessensibilització sistemàtica:** Es tracta d'una tècnica adreçada a disminuir, primer, i eliminar, després, l'ansietat fisiològica condicionada, present en els problemes fòbics, però sense incidir directament en el component conductual d'evitació de l'estímul fòbic.
- **Inundació:** Implica l'exposició prolongada a estímuls molt ansiògens per al subjecte, que poden induir o provocar conductes d'evitació, i en què s'impedeix la fugida. L'objectiu és eliminar les respostes fisiològiques d'ansietat i les conductes motores d'evitació.
- **Prevenió de resposta:** En aquest procediment, l'individu s'exposa als estímuls que provoquen les conductes compulsives o rituals, i no es permet que les dugui a terme, esperant que hi hagi una habituació als nivells d'ansietat i que, finalment, les conductes compulsives desapareguin.
- **L'exposició:** L'objectiu de l'exposició és reduir o eliminar les respostes (inadaptades) d'ansietat, exposant el client a la situació o estímul fòbic durant períodes de temps prolongats en què no hi ha conseqüències reals doloroses per al client.

Altres tècniques són:

- **Control d'estímuls.** Aquesta tècnica s'empra molt freqüentment al centre en les següents circumstàncies: per exemple, quan tenim el cas d'un retrobament entre el menor i el pare/mare no custodi després d'un temps de no veure-se, i la presència per primera o primeres vegades de la part no custòdia és un estímul per al menor que li provoca una reacció o comportament aversiu o negatiu: en aquests casos la presència del psicòleg/a en la trobada de la díada pot ser un element de distensió i que possibilita l'elicitació de jocs, somriures, interaccions amb menys càrrega negativa.
- **Sobrecorrecció de pràctica positiva.** (2) Consisteix en realitzar múltiples repeticions d'una conducta alternativa que competeixi amb la conducta problema. Per exemple, quan el nin/a insisteix en deixar desordenat el material que ha emprat, se li farà ordenar

repetidament durant un llarg interval de temps. Encara que sembla donar-se una pèrdua de temps o esforç la utilitat de la tècnica sembla estar fora de tot dubte.

Enfocament i teràpies cognitives:

Van començar com una convergència d'influències. Primer trobem el paper pioner de Kelly, després l'evolució des de la psicoanàlisi d'Ellis i Beck i, finalment, el mateix progrés del model conductual cap al reconeixement del que és cognitiu. Una característica fonamental de les teràpies cognitives és donar una gran importància al paper dels processos mentals: a més d'observar el comportament de la persona, s'observa quina classe de pensaments té i com interpreta els diversos aconteixements que sorgeixen en el seu món; aquests pensaments determinen la manera de sentir i de comportar-se. Les contribucions més reconegudes com a cos central de les teràpies cognitives les van fer Aaron Beck (1967) i Albert Ellis (1962), encara avui considerats els principals representants d'aquest model. Tots dos provenien de l'escola psicoanalítica.

Les teràpies cognitives més tradicionals emfasitzen el canvi per mitjà de processos racionals i conscients.

Ellis és el creador de l'anomenada teràpia "racional-emotiva-conductual", en què s'identifiquen els pensaments que generen la majoria dels trastorns psicològics. Sorgeixen a partir de creences irracionals de caràcter absolutista o dogmàtic que són a la base de l'estructura cognitiva del subjecte. Aquests pensaments irracionals podrien ser modificats per altres de més raonables. Precisament, en aquest model es maneja una llista de creences irracionals per a ajudar clients i terapeutes a identificar-les.

Per la seva banda, Beck planteja que cada un de nosaltres organitzem les nostres experiències en "esquemes" que ens permeten de seleccionar, codificar i avaluar els estímuls, i així categoritzar i valorar les experiències. Aquests esquemes també van acompanyats de "supòsits" que són entesos com a regles amb les quals s'organitza la percepció. En el cas de persones que presenten trastorns emocionals, s'observa una percepció distorsionada de la realitat basada en els esquemes sobre el món, un mateix i el futur. Els esquemes específics per a cada àrea de la vida, com ara esquemes socials, esquemes d'altres i els esquemes sobre un mateix (qui sóc, com sóc, quines són les meves virtuts i defectes, etc.) tenen una importància fonamental per a la psicoteràpia, ja que són generalitzacions cognitives centrals i relativament estables que filtren i esbiaixen la informació processada. Generalment, aquestes creences són fortament defensades, encara que ocasionin patiment a la persona o hi hagi una evidència que s'hi oposi. Beck les anomena **errors o distorsions cognitives**.

Aquestes distorsions cognitives es manifesten per dos fenòmens cognitius:

1. Els **pensaments automàtics**. Són imatges o frases curtes que apareixen espontàniament i són difícils de detectar, avaluar i corregir.
2. Els **diàlegs interns i fantasies**. Són converses amb un mateix o somnis que poden sorgir espontàniament o ser provocats, per això també són més fàcils d'identificar.

Tots dos fenòmens tenen influència en la conducta i l'emoció: Es concep l'humà com un ens racional en què els processos mentals tindrien primacia sobre les emocions. Per tant, un canvi en l'àmbit cognitiu o dels pensaments portaria a un canvi en els altres àmbits de la vida, l'emocional i el conductual.

Llista dels errors cognitius descrits per Beck (adaptada per Feixas i Miró, 1993).

1. Pensaments absolutistes del tipus "tot o res". Es manifesta en la tendència a veure totes les experiències segons dues possibilitats oposades, i a prendre'n una. (O sóc perfecte o sóc un desastre).

2. Sobregeneralització. Procés d'establir una regla o conclusió general a partir de detalls que no la justifiquen, perquè es tracte de fets aïllats que no es poden aplicar a altres situacions. En casos extrems arriba a l'"etiquetatge": "Sóc indesitjable".

3. Filtre mental. Procés de filtrar l'experiència de manera que s'atén només a un detall de la situació sense adonar-se d'altres coses que succeeixen al voltant.

4. Desqualificació del que és positiu. Es rebutgen les experiències positives i s'insisteix en el fet que no "compten" per algun motiu o un altre. D'aquesta manera, es poden mantenir creences negatives malgrat les experiències positives.

5. Treure conclusions precipitades. Es tracta d'arribar a conclusions precipitades sense disposar de prou dades que els donin suport.

Presenta dues variants:

5.1. Lectura de pensament. Es presumeix la capacitat de saber el que un altre pensa sense molestar-se a comprovar-ho o preguntar-ho.

5.2. Roda de la fortuna. Es considera que alguna cosa sortirà malament abans que hi hagi indicis per a pensar-ho. Aquest pensament es pot basar en supersticions negatives, destí, llei de Murphy, etc.

6. Engrandir o minimitzar. Exagerar la importància d'uns esdeveniments en detriment d'altres. Pot prendre la forma de pensament catastròfic.

7. Deures i imperatius. Es tracta d'autoimposicions que ens fem. Generalment no són realistes; ens exigim més del que podem donar. Quan els "deures" no es compleixen apareixen sentiments de culpa i fracàs.

8. Personalització. Tendència a atribuir-se un mateix la responsabilitat d'errors o fets externs, encara que no hi hagi base per a fer-ho.

3. 4. La Síndrome d'Alienació Parental (SAP):

3. 4. 1. Definició i característiques bàsiques:

El primer autor que va definir la SAP fou Richard Gardner (1985). **La Síndrome d'alienació parental** (Aguilar, 2004), "és un trastorn caracteritzat per el conjunt de símptomes que resulten del procés pel qual un progenitor transforma la consciència dels seus fills, mitjançant diferents estratègies, amb l'objectiu d'impedir, obstaculitzar o destruir els seus vincles amb l'altre progenitor".

El psicòleg nordamericà Douglas Darnall (1998), hi inclou "qualsevol constel·lació de comportaments, siguin conscients o inconscients, què puguin provocar una pertorbació en la relació del nin amb el seu altre progenitor". Aquest autor hi inclou també una de les estratègies més utilitzades pel progenitor alienador, i és el fet de manipular els aconteixements o paraules reals, capgirant-los segons el seu propi interès fins a fer-los irreconeixibles; no existeix millor estratègia que la deformació malintencionada de la veritat, de tal manera que és molt difícil, sinó esgotador, discriminar quina part és certa i quina inventada. Segons Cantón Duarte (2000) es poden resumir en tres els diferents tipus de situacions relacionades amb la interferència en el Règim de Visites: Interferència greu, la Síndrome d'Alienació Parental i la Síndrome de la Mare Maliciosa.

La **Interferència greu**: és la postura, no sistemàtica, que adopta el progenitor custodi mitjançant la qual se nega a la pràctica de les visites, de manera directa o mitjançant estratègies passives, motivada per l'enuig amb l'altre progenitor degut a una qüestió puntual (per exemple, per que no li paga la manutenció).

La **Síndrome d'Alienació Parental** consistiria en la intenció expressa d'un progenitor, a càrrec de la guàrdia i custòdia del menor, per enfrontar a aquest contra l'altre progenitor, de manera que el fill arribi a elaborar una actitud d'enfrontament injustificat contra aquell (aquesta opinió es correspon amb la definició que en fa Gardner).

La **Síndrome de la Mare Maliciosa**: consisteix en l'intent de la progenitora de castigar a l'ex marit, sense justificació, interferint en el règim de visites i en l'accés del pare als fills, amb un patró estable d'actes maliciosos contra aquest, sense que aquest comportament es justifiqui per cap altre trastorn mental.

En totes aquestes situacions l'objecte d'actuació en totes elles són els menors.

L'assumpció per part dels fills dels pressupòsits, idèes i actituds del progenitor alienador s'apropa a la idea hegeliana de que "la consciència pot experimentar-se com a separada de la realitat a la qual pertany; éssent aquesta realitat consciència de realitat, la separació esmentada és separació de si mateixa. Sorgeix aleshores un sentiment d'esqueixament i desunió, un sentiment d'allunyament, alienació i desposseïció" (Ferrater Mora, J. (1990). És a dir, **la consciència dels menors sorgida dels processos elaborats pel progenitor alienador es concep com a pròpia, el fill es revesteix d'una personalitat que creu autoelaborada, de tal manera que resulta impermeable a les influències de tots els altres, dotant-se de tot aquell recurs necessari per a mantenir el seu sistema de valors i creences amb l'objectiu d'aïllar les possibles influències.**

Les manipulacions i comentaris típics d'aquesta Síndrome, en les seves expressions més severes, únicament podran ser interromputs amb la sanció legal dels Tribunals de Justícia.

3. 4. 2. Criteris per a la identificació de la SAP:

Malgrat entre diferents professionals hi ha discussió sobre com etiquetar o tractar aquest trastorn, tots estan d'acord en que les diferents situacions de conflicte que els nins i nines pateixen, dins els processos de separació contenciosa, comparteixen certes conductes, estratègies i conseqüències psicològiques. Ens centrarem en les conductes que serveixen com a **criteris** per a identificar si uns menors són víctimes del SAP:

1. **Campanya d'injúries i desaprovació:** El menor tracta al progenitor alienat no com a un enemic, sinó com a un desconegut odiós la proximitat del qual senten com una agressió a la seva persona.

2. **Explicacions trivials per a justificar la campanya de desacreditació:** En general, els menors aprenen una sèrie d'arguments -fets passats, exageracions de la personalitat o caràcter del progenitor alienat, episodis negatius de la seva vida en comú, etc.- als quals recorren una vegada i una altra. Esmentarem, de manera especial, l'argument freqüentment utilitzat pels fills, de que "si rebutgen al seu progenitor és perquè ell no accepta que ells desitgen la ruptura de la relació, i els a pressiona per a seguir en contacte". En aquest argument causa i excusa formen un cercle pervers perfecte.

Hi ha absència de diàleg, i aquesta és la primera estratègia que s'empra quan s'estableix una relació perversa entre dos éssers humans.

Quan el SAP és elaborat és molt comú l'absència total de contacte ocular i mantenir una excessiva distància amb el progenitor alienat. Una altra característica és, en els casos en què hi ha diversos menors implicats, els seus intents de manteniment de proximitat física entre ells i la resistència a ser separats o a mantenir una visita de un en un amb el progenitor. En aquesta situació els menors tendeixen a fer un bloc unit i sense fisures davant el seu odiat progenitor/a.

3. **Absència d'ambivalència en el seu odi cap el progenitor:** Si qualche cosa aprèn l'ésser humà a mesura que va adquirint experiència vital, és que no existeix res que pugui ser valorat en termes absoluts. Contràriament, davant aquesta realitat psicològica, un fill alienat únicament és capaç d'expressar un sentiment vers el seu odiat progenitor: l'odi. El fill alienat mostra un odi sense ambivalències, sense fisures ni concessions. Un odi que solament és equiparable amb el fanatisme terrorista o religiós. El SAP desenvolupa un vincle psicològic de caràcter patològic entre el menor i el progenitor alienador, basat en el dogmatisme, l'adhesió més fèrrea i absència de reflexió.

4. **Autonomia de pensament:** En l'expressió del SAP, l'autonomia de pensament del fill alienat és condició indispensable per a confirmar la culminació del procés i, d'aquesta manera, valorar la seva intensitat. El pas de la localització dels arguments mantinguts pel progenitor -des de fora del fill alienat cap al seu interior- determina la seva cristallització en el cos de pensament i, per tant, d'acció del fill alienat que, així, passa a disposar dels recursos necessaris per prendre la iniciativa en la campanya de denigració. Arribats a aquest punt, el progenitor alienador està en disposició d'adquirir un nou paper, i es pot

permetre disminuir la seva bel·licositat, arribant -en ocasions extremes- a adoptar davant de tercers un paper conciliador.

En els primers moments, l'autonomia de pensament encara utilitza moltes frases i arguments manllevats, quan un d'aquests resulta estrany en boca del fill atenguent a la seva edat -per exemple degut a la seva complexitat semàntica-, podem trobar-nos davant un subjecte que comença a elaborar el seu propi argument d'injúries.

5. Defensa del progenitor alienador: en la SAP el conflicte sorgit entre els progenitors és viscut pel fill/a com una conseqüència motivada per raons lògiques i reals, en el qual s'ha de prendre partit assumint la defensa del progenitor alienador, recolzant-lo de manera conscient. La defensa del progenitor estimat supera tota pràctica o intent de raonament o prova, fins i tot les evidències en contra.

6. Absència de culpabilitat: l'absència de culpa davant els sentiments del pare odiat és un impermeable que permet als menors arribar als nivells de denigració més irracionals. I és compatible amb l'explotació econòmica d'aquest; tot sacrifici econòmic que el progenitor alienat realitzi serà considerat "la seva obligació".

7. Escenaris manllevats: Presència d'escenes, passatges, converse i termes que el fill adopta com a propis o viscuts en primera persona, maldament mai hi va ser present quan varen ocórrer o resultassin incoherents per a la seva edat. (En el cas 3, ens trobam amb una filla que retreu a la seva mare fets ocorreguts quan ella encara no havia nascut). Hi ha ocasions en què es poden observar diferents estratègies entre germans -fins i tot entre fill/a i progenitor alienador/a- la intenció de les quals és coordinar les seves declaracions. Les estratègies de coordinació permeten a l'evaluat observar quines parts de la declaració poden ser pròpies i quines manllevades, per poc que el professional es familiaritzi amb elles (augment de mirades, contactes físics subtils o "interrupcions que cerquen aclarir a l'altre els seus records", són algunes de les estratègies).

8. Extensió de l'odi a l'entorn del progenitor alienat: En la formulació del SAP Gardner va definir la idea de que aquest mal s'estenia incloent per complet a la família del pare/mare alienat. El menor mostra el seu rebuig no solament al pare/mare odiat, sinó a qualsevol altre membre de la família d'aquest/a -cossins i cossines, tíos i padrins- amb els quals prèviament havia mantingut relacions afectuoses.

Aguilar considera que aquest concepte ha de ser més inclusiu, i permetre que en aquesta extensió de l'odi s'incrigui qualsevol subjecte -nova parella del progenitor alienat- i entorn -domicili- amb el qual el progenitor odiat mostri relació d'afecte o proximitat.

Psicològicament l'animositat s'estén a tot allò que, d'una manera o altra, pot tenir una certa relació amb el progenitor odiat, què passa a ser un objecte contaminat del qual únicament es pot esperar qualche cosa negativa i al qual s'ha de combatre.

Actualment es considera que hi hauria d'haver una ampliació dels criteris esmentats i s'en han proposat d'altres, entre els quals ens trobam:

9. El temps com a estratègia d'alienació: Mitjançant interferències i estratègies d'impediment del normal desenvolupament de les visites entre els fills i el progenitor no custodi, amb la conseqüència, entre d'altres, de l'afebliment en l'elaboració de vincles afectius sans entre els fills i la part no custòdia.

4. Part Pràctica.

Dins el marc general del centre que hem descrit anteriorment, faré l'observació i seguiment de cinc casos sobre els què s'intervé que estiguin seguint la modalitat d'"estada", amb l'objectiu principal d'aproparme a la pràctica professional com a psicòloga en la detecció i avaluació de les mancances en les habilitats parentals en famílies desestructurades, i conèixer el procés d'intervenció educativa que és factible dur a terme, tant a nivell individual com familiar, en el centre com a context potencial de desenvolupament.

4.1. Objectius específics.

- Assolir criteris per a concretar el procés d'actuació del psicòleg de l'educació, en la identificació i avaluació de les necessitats educatives dels pares i mares que assisteixen al centre.
- Identificar i avaluar les necessitats socioeducatives dels fills/es.
- Fer un seguiment del procés d'intervenció en cada família.
- Valorar els resultats de la intervenció familiar a partir dels possibles canvis en els aspectes relacionals i comunicacionals entre el pare/mare no custodi i el fill.
- Adquirir i consolidar coneixements teòrico-pràctics i habilitats dins d'aquest àmbit.
- Adquirir criteris per a elaborar l'historial dels usuaris del servei a partir de casos reals.
- Adquirir criteris per a elaborar els informes de l'evolució del procés socioeducatiu de les famílies.
- Conèixer les estratègies i teràpies utilitzades en aquest àmbit.

4. 2. Les Entrevistes.

L'entrevista és una "conversació intencional" utilitzada per a obtenir informació directament de la persona objecte d'estudi. El camp d'estudi són les "estades" o visites entre el menor i el pare/mare no custodi, què es desenvolupen al centre.

El tipus d'entrevista que es realitza al centre depèn del moment i de l'objectiu de l'aplicació: segons si és una entrevista inicial, una entrevista de seguiment, o bé entrevistes puntuals: per a la resolució de conflictes, canvi de règim, etc.

Dels diferents tipus d'entrevistes (estructurades, semi-estructurades, no estructurades) al centre, normalment, es fan per a les primeres entrevistes, les entrevistes semi-estructurades.

4. 2. 1. Primeres entrevistes.

El dissabte o el diumenge es duen a terme les primeres entrevistes amb cadascuna de les parts dels casos nous que inicien la seva relació amb el centre. Arriben els membres de les famílies que han de fer la primera entrevista; es cita a una hora a una de les parts i a una altra hora a l'altra part.

Després de les presentacions la psicòloga o el psicòleg comença a omplir la fitxa amb les dades personals de l'entrevistat/da: nom, cognoms, data de naixement, estudis realitzats, etc. Es fa una entrevista semiestructurada.

La informació més rellevant que es recull del pare o mare, custodi o no, en relació als menors és la referida a:

- En quin moment de la seva relació van tenir el fill/a?
- Edat del menor al moment de la separació dels pares.
- Com s'ha realitzat el règim de visites des de llavors?
- Quan temps fa que la part no custòdia no veu al nin/a?. Quan va ser el darrer pic que el va veure?. Què va passar?.
- Quina és la situació actual?.
- Què li diràs al nin/a?

Els principals continguts de les entrevistes a les què he assistit queden recollits en els següents quadres sinòptics (reunits sota el número 4) que fan referència a les primeres entrevistes realitzades a la mare custòdia i al pare no custodi d'un cas que encara ha de començar el Règim de Visites (intercanvi), el Cas A 01, en els quals hi consten:

- A qui es fa l'entrevista (pare o mare, custodi o no).
- Règim de Visites que té (estada o intercanvi), quantes hores i amb quina periodicitat es produeixen (setmanal o quinzenal).
- Data.
- Principals continguts treballats.
- Valoració.

Veure **Quadre sinòptic núm. 4**

Quadre sinòptic núm. 4
Primeres entrevistes.

Tema	Continguts treballats	Valoració
Cas A 01 Primera Entre- vista amb la mare custòdia RV: Intercanvi setmanal. Diumenges 10,30-18,00 hores. 14-05-2005	- És la mare d'una nina de nou mesos. Ella i el pare s'han separat fa tres mesos. Nivell cultural mitjà. - És de Bolívia; allà va conèixer el pare fa vuit anys. Va viure a Pamplona durant dos anys; mentrestant, el pare va tenir allà un fill d'una altra relació. Fa tres anys es van casar a Bolívia i van venir a viure a Mallorca. - Ella és filla única; manifesta i reconeix que sempre ha estat sobreprotegida. - Els padrins materns de la nina fa temps que viuen a Palma, i quan els pares van venir, fa tres anys, van anar a viure amb ells. Hi havia mala relació per part del pare amb els padrins (aquests no l'acceptaven com a gendre, i deien a la filla que no li convenia). Els pares es van separar durant un any, durant el qual la mare va viure amb els padrins. - Posteriorment van anar a viure sols, sense els pares d'ella; la mare manifesta que després de mig any el pare es va començar a engatar freqüentment, i en una ocasió la va maltractar i li va pegar; que un dia la policia va detindre el pare gat pel carrer, i quan ella va contar a la policia que en una ocasió anterior li havia pegat ja es va tramitar la denúncia i es va dictar ordre d'allunyament. - La mare explica que estima al pare però que no està disposada a aguantar qualsevol cosa. El considera bon pare. - Fa tres mesos que ella i el pare s'han separat, i ara ella amb la seva filla s'en ha tornat a viure amb els padrins materns.	- <i>Ja són nombrosos els casos d'immigrants, de procedència diversa, que s'atenen al centre. És una mostra més de la globalització.</i> - <i>Sembla que no dubte de que el vincle de dependència que té respecte als seus pares (els padrins de la nina) va perjudicar la seva relació amb el pare de la seva filla.</i> - <i>Els esquemes que ens demostra la mare són d'una persona dependent respecte als pares, amb poca autonomia i autoconfiança, al menys fins que ella i el pare van decidir anar a viure sols.</i> - <i>Culpabilitza al pare dels motius de la separació: que s'engatava i la va maltractar (fa atribucions causals externes i incontrolables).</i> - <i>Els primers temps de casada sembla que tenia una actitud submissa vers el pare.</i> - <i>Interpretam que el fet de provenir d'una cultura molt masculista condicionava encara més el seu paper de dona.</i> - <i>Sembla que ara té millor autoconcepte i més autoestima que en el passat: ha pres la decisió de separar-se quan ha cregut que la relació no era bona i que no ha d'"aguantar" qualsevol cosa que vengui del pare pel fet d'estar casada amb ell.</i> - <i>El fet de tornar a viure amb els padrins serà un aprenentatge significatiu des de la perspectiva ausubeliana: disposició a revisar</i>

	- Acabada l'entrevista pròpiament dita, se li han d'explicar les normes de funcionament del centre, i la psicòloga me demana que m'en ocupi jo de comentar-lis per que les entengui bé, i me deixa sola amb la mare; les hi llegeixo i les comentam, explicant-li els punts que no li queden clars, i ho signa.	<i>esquemem i modificar-los: reconeix que els padrins "ja li deien" que el pare no li convenia".</i>

TEMA	CONTINGUTS TREBALLATS	VALORACIÓ
<u>Cas A 01</u> Primera Entrevista amb el pare no custodi. 15-05-2005	- És de Bolívia. - Relata la seva pertinença a un cos policial de seguretat d'aquell país. - Es van conèixer fa vuit anys; la mare va venir a Espanya durant dos anys i, mentre, ell va tenir un fill a Bolívia d'una altra relació. Explica que la mare era la que tenia més interès en casar-se, que ell li proposava esperar un temps per que hi havia problemes entre els dos, però finalment es van casar fa tres anys. - Refereix com a causa de la separació que la mare és molt gelosa. Abans vivien amb els pares d'ella i sempre hi havia problemes. - Ara estaven a una habitació a la casa d'una dona amb fills, i diu que la mare estava gelosa de la dona de la casa ("que si ell era a la cuina per fer el sopar -la mare treballa de 18 a 21 hores- era per estar a prop de la dona; si escurava era per estar també a la cuina quan la dona de la casa hi era"). - Conta que la mare repetidament li deia que "canviaria" (deixaria de ser gelosa) però mai canviava. - Relata que "com a Espanya la situació actual i l'actitud dels jutges és dura amb els maltractadors i, un dia, van parlar d'aquesta qüestió amb la mare, i segurament això li va donar a ella la idea de denunciar-lo". - I que va estar detingut dos dies a causa de la denúncia de la mare. I es va dictar Ordre d'Allunyament (OA). - No vol coincidir amb la mare. La psicòloga li diu que ara no poden coincidir per l'OA, però que més endavant, pel bé de la nina, serà convenient que coincideixin, en que sigui poc; ell respon que si és pel bé de la filla hi està d'acord.	- <i>Relata amb èmfasi la seva pertinença a un cos policial especialitzat d'aquell país.</i> - <i>Remarca "varón". La impressió és de que ens trobam davant d'un home que pertany i que té molt interioritzats els valors d'una cultura molt masculista. Estereotips.</i> - <i>Sembla que no tenia una motivació forta per a casar-se.</i> - <i>Responsabilitza a la mare de la separació (fa atribucions causals externes i incontrolables).</i> - <i>Les versions de la mare i del pare de la causa de la separació són diferents.</i> - <i>El problema "era" la mare: atribucions causals externes i incontrolables.</i> - <i>També hi ha discrepància en les versions dels motius pels quals ell va estar detingut dos dies.</i> - <i>Demostra bona disposició a mantenir una relació correcta i</i>

	Comenta que la raó per la qual no vol coincidir és "per si la mare es pega un cop amb una porta i després diu que és ell que li ha pegat". - Insisteix en que no és un maltractador.	<i>adequada amb la mare per el bé de la filla.</i>

4. 3. Observacions de la díada menor-pare/mare no custodi.

Farem una observació estructurada i participant de la interacció de la díada pare/mare no custodi-fill/a.

L'objectiu (què volem observar): és fer una observació de la interacció entre el pare/mare no custodi i el seu fill/a i de les pràctiques i relacions que es poden identificar.

Com: Elaborant un sistema de categories dels aspectes a observar, exhaustives i mútuament excloents, i que tenen el següent codi d'observació:

- Mirada entre la díada (si es miren directament als ulls, ulls baixos...).
- Part formal de la conversa (to de veu, respecte del torn de paraula, espontaneïtat. En els nins: parla social i parla egocèntrica o autodirigida).
- Contingut de la conversa; missatges (directes i clars o no), etc.
- Gestualitat (comunicació no verbal, demostracions afectuoses, gestos d'evitació o rebuig, expressivitat, si comparteixen jocs o no, ocupació de l'espai).

A qui: Al pare/mare no custodi i el seu fill/a: als actors, les seves característiques i els rols que adopten.

Quan: Quan gaudeixen del temps que tenen per estar junts (dues hores setmanals o quinzenals) durant l'"estada".

On: En un context ecològic concret que és l'espai físic que el centre proporciona per a les seves trobades, i contemplant també els objectes que hi ha.

El nivell d'anàlisi : Segons Rosa (2000) és l'ecològic social, ja que estudiarem les accions externes de la díada pare/mare-fill/a fetes en un entorn físic i social concret que és el centre. Seguint León i Montero (1997) analitzarem els processos psicològics de l'atenció, emoció, motivació, personalitat, etc. mitjançant la conducta manifesta que la díada pare/mare-fill/a duguin a terme.

4. 3.1. Descripció dels Casos nous. Observació i valoració.

Observació Cas 1	Valoració
<u>Primera estada:</u> És la primera trobada entre la menor, de cinc anys, i el seu pare no custodi després de vuit mesos de no veurer-se. La mare acompanya la filla al centre, la petita plora i s'aferra a la mare. Aquesta manifesta repetidament que la filla no vol veure al pare i que no vol quedar. Dues psicòlogues intenten, una, d'una banda, convèncer la nina per que quedi de bon grat i l'altra que la mare entengui que el més convenient és que deixi a la nina. La situació s'allarga devers 15 minuts; finalment la nina queda i la mare s'en va. La nina queda plorosa i quan entra a la sala no vol saludar el pare, l'evita i no hi vol interaccionar. Una psicòloga proposa anar al	- <i>La filla plora i es mostra ansiosa i inquieta davant l'expectativa de la futura trobada amb el pare. La mare actúa de manera ambigüa i indecisa respecte a deixar la filla al centre.</i> - <i>En aquest moment la nina ha de dur a terme una reestructuració d'esquemes. Ha sofert un</i>

pati a jugar una estona, a lo qual la menor accedeix; la nina juga i està més relaxada. El pare romà a prop però no participa gaire en el joc. Després de jugar una estona al pati, juntament amb una psicòloga proposam a la nina anar fer un dibuix, i accepta contenta; ja a la taula, la filla comparteix l'espai amb el seu pare, la psicòloga i jo; al cap de poc temps ja parlen pare i filla; la nina respò i de mica en mica va agafant confiança. Hi ha moments en que la interacció entre la díada filla-pare no custodi és bona. L'estada transcorre de manera adequada atenent a que és la primera trobada, però hi ha moments en què la filla, què es mostra trista i ansiosa, demana dues vegades quan vendrà la seva mare. Al moment d'anar-se'n, la nina no es vol acomiadar del pare, ni donar-li la mà ni dir-li adéu. <u>Segona estada:</u> Quan arriben la nina amb la seva mare es repeteix el mateix patró de comportament que en l'estada anterior: la nina plora i la mare diu que no vol quedar. Després d'una estona d'intentar convèncer la nina per que es quedi i a la mare de que la deixi, aquesta s'en va. La menor, quan entra a la sala on hi ha el pare no el vol saludar, però durant l'estada sí que parla amb ell, sobretot als moments que comparteixen asseguts al voltant de la taula i la nina dibuixa o escriu o juguen a un joc de taula. El pare li ha duit una capsa amb llapis de colors i una altra de rotuladors i diversos quaderns amb dibuixos. Quan arriba el moment d'anar-se'n la menor no vol saludar al pare. <u>Tercera "estada":</u> Prèviament l'equips de psicòlegs ha decidit que no es pot repetir la situació que ja s'ha donat les dues ocasions anteriors, i que no s'han d'allargar els acomiadaments nina-mare, i que quan arriben tot d'una la mare se'n ha d'anar. Quan arriben mare i filla, es parla amb la mare i aquesta entén que el més adequat és deixar la nina el més ràpidament possible sense afavorir ni allargar una situació que li pot crear ansietat, i se'n va i la nina, una mica reticent, entra a la sala gran. La psicòloga que acompanya la nina la convida a fer un dibuix, a lo qual ella accedeix. Al cap d'una estona la nina sembla avorrir-se i	desequilibri en els seus esquemes davant la visió del pare al qual feia temps que no veia; també el pare duu a terme una reestructuració cognitiva davant la seva filla. Segons Piaget, precisa d'un reequilibrament, amb processos d'assimilació i acomodació a la nova realitat; i hi ha un procés d'equilibrament majorant del pare i també de la filla. - La distracció cognitiva de la filla, mitjançant el joc (al pati, dibuixant, etc.) la relaxa i així minva la seva perturbació i ansietat. - La nina sembla molt consentida i avesada a fer el que vol: no hi ha una actitud clara i directiva per part de la mare. - El creixement personal de la filla en aquesta nova interacció amb el pare al que fa temps que no veu li permet i possibilita elaborar i construir una nova identitat personal: és la seva filla, i posarà en joc un aprenentatge específic que comença en el funcionament intermental de la díada i seguirà amb una internalització del que viuen conjuntament (de l'activitat externa). - El pare pareix que té una disposició favorable a revisar els seus esquemes de coneixement i poder fer un aprenentatge significatiu, segons Ausubel, en relació a la filla (comunicació, etc.). Sembla que té unes elevades expectatives i motivació. - La mare accepta el suggeriment d'escurçar tot el possible el temps d'acomiadament de la filla, i això afavoreix que la nina no passi per una estona d'inquietud i ansietat prèvia a la trobada amb el pare: l'exposició directa a l'estímul aversiu que és el pare fa que la nina superi

comença a jugar amb una altra menor una mica més gran que ella que també fa l'estada; juguen al pati. El pare no participa en el joc, i les observa. A l'hora d'anar-se'n la nina no es vol acomiadar del pare ni fer-li cap gest afectuós. Quarta "estada": L'actitud de la filla quan arriba segueix la tònica de distanciament vers el pare, però al cap de poc temps juga amb ell; els moments en què comparteixen i interaccionen de manera més adequada i participativa és quan ella dibuixa o escriu; quan surten al pati a jugar, si hi ha un altre menor la nina acostuma a jugar amb ell/a. El pare ha duit una càmera de fer fotos i demana si es poden fer fotos; se li indica que poden fer-se totes les que vulguin però no hi poden sortir els altres usuaris ni els tècnics, i el pare ho entén; la nina juga i fa fotos a objectes que hi ha damunt la taula i també s'en fan entre ells dos. Sembla que la nina es troba contenta, relaxada amb la relació amb el pare. A l'hora d'acomiar-se la filla reprèn l'actitud de distanciament cap al pare i no el saluda ni li diu adéu.	<i>més ràpidament la intranquil.litat que li produeix la situació.</i> <i>- El pare sembla que no té moltes habilitats per a entretenir la filla, ni gaire recursos per a resoldre situacions. A vegades sembla que no sap què ha de fer: no té gaire iniciativa ni moltes habilitats de comunicació amb la filla; aleshores intervenim per iniciar qualche joc o suggerir-li fer un dibuix o escriure. L'actitud del pare és passiva, sense iniciativa, poc directiva. Se'l percep insegur i no dóna missatges clars ni directes.</i> <i>- Hi ha un patró de comportament que es repeteix en la nina: quan arriba no vol saludar son pare i quan se'n va tampoc li vol fer cap besada o donar-li la mà; però durant l'estada sí que interacciona amb ell, a vegades la nina dibuixa i el pare li parla; fins i tot parlen entre ells i la nina somriu.</i>
Observació Cas 2 Intercanvi: Durant diverses setmanes des de que van començar la relació amb el centre, el Règim de Visites entre la filla de tres anys i el pare no custodi ha estat d'intercanvi.	Valoració Antecedents: <i>El pare ja havia acudit anteriorment al centre per el cas d'un altre fill del qual va perdre la custòdia, fruit d'una relació anterior; en aquella ocasió el RV era d'estades i la relació entre el fill i el pare no va anar gaire bé, i finalment el pare va renunciar a les visites amb el fill.</i> <i>La mare custòdia de la nina del nostre cas és també mare d'un altre fill, fruit d'una altra relació anterior, del qual va perdre la custòdia fa temps.</i> <i>- Les darreres setmanes la mare ha estat molt nerviosa cada vegada que el pare s'en duia la filla fora del centre; per això, va demanar judicialment un canvi de règim per al pare, d'intercanvi a estada.</i> <i>En la penúltima visita d'intercanvi, quan al vespre la nina va tornar de passar el dia amb son pare, la mare va sospitar si hi havia hagut abusos sexuals per part del pare a la filla, degut a una irritació de la zona genital de la nina que la mare va observar quan netejava la filla al bany; la mare va acudir, directament, des del centre a les urgències d'un hospital, a on no van trobar cap signe que pogués dur a dictaminar que s'havia comès qualche tipus d'abús.</i>

Primera "estada": És la primera estada de la filla i el seu pare no custodi, què abans tenia el Règim de Visites d'intercanvi. La interacció entre la menor i el seu pare és adequada i en molts de moments fins i tot afectuosa. El pare es mostra inquiet i nerviós. Segona "estada": Quan la filla arriba directament s'en va cap a son pare i s'abracen. El pare està molt pendent de la filla i juga tot el temps amb ella, ja sigui al pati, amb jocs de taula, etc. El pare està inquiet i nerviós. Tercera "estada": No es duu a terme per incompareixença del pare no custodi. Al llarg de les tres setmanes següents el pare no compareix i, des del centre, es dona per interromput el RV, enviant els corresponents informes al jutjat. Al llarg de cinc setmanes consecutives es produeix la incompareixença del pare i tampoc no avisa, i es demana al jutjat el procediment a seguir en la nova situació.	- No és freqüent aquest canvi de règim de visites, de més a menys hores i a menys llibertat de relació i de moviment entre el menor i el pare/mare no custodi, ja que en l'intercanvi el no custodi disposa d'unes hores per tenir el seu fill/a fora del centre i, per tant, és una relació més normalitzada i que permet i propicia una interacció "natural" i molt positiva entre la díada; en canvi les estades es realitzen exclusivament dins l'àmbit del centre, supervisades pels psicòlegs. La nina sembla trobar-se bé i gaudeix dels jocs que comparteix amb el pare, però sembla que aquest no està relaxat durant la visita amb la seva filla. - L'estada transcorre de manera adequada, amb demostracions d'afecte, i un clima de confiança. La interacció és bona entre pare i filla. El pare sembla nerviós tota l'estona que dura l'estada al centre. - La mare acompanya la nina al centre, però hi ha incompareixença del pare. Aquest no avisa ni justifica l'absència. - Des del centre es comunica a la mare que no es presenti amb la filla al centre ja que no es durà a terme el RV, a fi de no provocar malestar i inquietud a la nina davant expectatives que després no es compleixen. - Sembla, davant la reiterada absència i el silenci del pare, que aquest ha renunciat a prosseguir el RV amb la filla en la modalitat d'estada al centre. Fins i tot el silenci és una manera de comunicar: "és impossible no comunicar" (Watzlawick, 2002).

Observació Cas 3:	Valoració
Es tracta del cas de dos menors, (una nina de nou anys i el seu germà petit de sis) què viuen amb el seu pare custodi (antic drogadicte). Primera estada: El pare custodi duu els dos fills al centre, on els espera la padrina. Els fills no posen	- La mare no custòdia, segueix un programa de desintoxicació a les drogues. Segons la padrina, va ser el pare (ara custodi) el què va introduir a la mare en el món de les drogues. - El pare no col.labora gens a que els fills es quedin:

gaire objeccions a quedar-se i a anar a casa de la padrina, i quan sembla que el pare ja els deixarà, es queda devora ells i continuament els hi demana "vos voleu quedar? Feis el que vosaltres voldreu". El responsable parla amb els fills, i la filla major plora. El pare no s'en va. I passen dues hores. Finalment la padrina s'en va sense els néts i, consegüentment, la mare no veurà els fills. <u>Segona estada:</u> Incompareixença del pare i els fills. Acudeixen la mare i la padrina a cercar els fills, però aquests no es presenten al centre. <u>Tercera estada:</u> Incompareixença del pare i els fills; el pare telefona i diu que els fills estan malalts; el responsable li demana si estan malalts tots dos, ell respòn que la filla major, i se li suggereix que, aleshores, pot dur el petit al centre, però posa una excusa i no el duu. <u>Quarta estada:</u> Tercera incompareixença no justificada del pare i els fills.	<i>el que fa és passar la responsabilitat de la decisió als fills, i aquests no saben què fer i es mostren ansiosos i inquietats.</i> <i>- El pare no té una actitud clara, els missatges són ambigus i, fins i tot, contradictoris entre el llenguatge verbal i el gestual. Els fills no es decideixen i donen mostres d'ansietat.</i> <i>- La mare i la padrina venen a cercar als fills, i esperen una llarga estona, però el pare no acompanya els fills al centre.</i> <i>- La padrina ve al centre a cercar els néts, espera una estona i s'en ha d'anar sense ells. Està molt desanimada.</i> <i>- A partir de la tercera incompareixença consecutiva no justificada, es dona curs a l'Informe pertinent comunicant aquesta incidència al jutjat; de manera que serà el jutge el què dictarà nova sentència referent a la resolució de l'incompliment del règim de visites (intercanvi) per part del pare custodi.</i> <i>- Amb l'actuació del pare custodi sembla que ens trobam davant d'un cas de Síndrome d'alienació parental. La seva actitud dificulta de tal manera el compliment del RV que la mare no pot veure els seus fills. Ens trobariem davant un dels nous criteris d'identificació de la SAP: El temps com a estratègia d'alienació, mitjançant interferències i estratègies d'impediment del normal desenvolupament de les visites entre els fills i el progenitor no custodi, amb la conseqüència, entre d'altres, de l'afebliment d'elaboració de vincles afectius sans entre els fills i la part no custòdia.</i> <i>- Per altra part, hem de tenir en compte que la possibilitat que té la mare de veure els seus fills li representa un estímul i una forta motivació de cara a potenciar els seus esforços per deixar l'addicció i recuperar-se, lo qual li permetrà refer de manera adequada la relació amb els fills.</i> <i>Davant aquesta situació recurrent en què hi ha la</i>

El pare custodi ha sol·licitat judicialment que no es faci intercanvi i sí estada; de moment, però, no duu els fills al centre i quan els a duu, no arriba a deixar-los, amb lo qual la mare fa molt de temps que no els veu.	previsió i l'expectativa per part de la mare de compartir el cap de setmana amb els fills, i que ja s'ha repetit quatre vegades, en què, finalment, l'expectativa no s'ha acomplert, es pot desenvolupar, per part de la mare, un procés d'indefensió apresada, en el qual no veu cap sortida possible: per una banda, té concedit l'intercanvi però no pot veure els fills; per l'altra banda, va perdre els fills per la seva addicció; ara fa esforços per abandonar l'addicció i rehabilitar-se, i malgrat això no aconsegueix, tampoc, veure i tenir els fills amb ella, per que la part custòdia no compleix la sentència. Segons Seligman (1975) es dona un cas d'indefensió apresada quan el subjecte se sent plenament frustrat en la consecució d'algun desig important, i conclou sovint -correcte o equivocadament- que no té cap esperança d'aconseguir tal satisfacció, i tendeix a deprimir-se moltíssim per que es reconeix situat en un estat frustrat i "impossible". Per tant, tant si es droga com si no es droga, no pot tenir els fills amb ella. La padrina refereix que la seva filla es passa la nit plorant (actualment ja ha sortit del centre de rehabilitació). Amb aquesta nova situació provocada per la part custòdia, si no es troba aviat una solució adequada, les expectatives respecte a la rehabilitació de la mare seràn negatives, ja que els seus ànims i la decisió de deixar les drogues estàn en perill de recaure.

4.3.2. Descripció Casos ja iniciats. Observació i valoració.

Observació Cas 4:	Valoració
És el cas de quatre fills (tres fills de 15, 10 i 6 anys, i una filla de 5) què acusen a la mare no custòdia de maltractaments. Hi ha molt mala relació per part dels fills cap a la mare, a la qual demostren el seu rebuig verbalment (formal i de contingut) i gestualment. Els fills contínuament responen amb insults i frases inadequades (sempre que	- Els fills demostren el seu rebuig verbalment (formal i de contingut) i gestualment. Fins i tot el silenci és una manera de comunicar: "és impossible no comunicar" (Watzlawick, 2002). - Joestic asseguda a prop, i malgrat adonar-me que, de

passa això els psicòlegs intervenim per demanar respecte cap a la mare). Durant una estada la mare s'ha assegut ben a prop del fill major de 15 anys; la mare li parla, i ell, al començament -tal com fa sempre- no li respòn. Finalment parlen tots dos, amb bastanta agressivitat per part del fill. La mare li planteja al fill com és que no té present tot el que ha fet pels fills durant tants d'anys; ell, agressivament, respòn que ha estat una mala mare, que no s'ha preocupat d'ells. Parlen durant més de mitja hora. Posteriorment, quan s'en han anat els fills/a, la mare i jo mantenim una conversa. Hem observat que en la interacció menors-mare no custòdia, la mare és maltractada verbalment i de manera continuada pels fills. Repetidament els psicòlegs/es insistim en que la tractin correctament i amb respecte, però són moltes les ocasions en què aprofiten qualsevol moment de les frases que els hi dirigeix la mare per contestar-li malament.	fons, no ha canviat res en la situació i la "mala" relació mare-fill, perceb que hi ha un "cert diàleg", al menys el fill respòn al que diu la mare, hi ha un fil conductor en la conversa: per això, contràriament a l'ocasió esmentada del Pràcticum I, ara deix que segueixi la conversa-discussió. - Aquesta conversa hagués estat impossible temps enrera. Probablement no ha canviat res dins els esquemes cognitius del fill respecte a la mare, però hi ha aspectes positius: - a) Contestaven un al que deia l'altre: no recitava cadascun un discurs sense escoltar les paraules de l'altre. - b) Mare i fill argumentaven les seves opinions. És la primera vegada que hi ha quelcom paregut a un "diàleg", malgrat sigui amb agressivitat per part del fill. - Mantenim un canvi d'impressions: totes dues estam d'acord en que la conversa que han mantengut ha estat positiva. I comentam el fet de que en aquesta ocasió sí que jo havia percebut que era adequat i pertinent (amb el "clima" que hi havia entre mare i fill) deixar seguir la "discussió" entre ells. La mare va entendre la diferència entre l'ocasió anterior (al Pràcticum I) i la present. L'equip de psicòlegs parlam d'aquest cas en referència a: 1) Respecte al maltracte verbal: Això duu als psicòlegs/es a pensar que, bé sigui per un aprenentatge social, o modelatge vicari per part dels fills (si és que vertaderament hi ha hagut maltractaments per part de la mare, i sabem que qui ha estat maltractat té més probabilitats de convertir-se en maltractador) o per que realment hi ha una estratègia en front de la mare, el cert és que els fills s'han convertit, actualment, en maltractadors de la mare. 2) Que sembla que el pare custodi exerceix la Síndrome d'alienació parental amb els seus fills. (La SAP es defineix com el rebuig dels fills envers un dels progenitors arran d'un procés de separació o divorci; és la manipulació que un progenitor pot exercir sobre els seus fills per predisposar-los contra l'altre progenitor: el procés pel que un progenitor transforma la consciència dels seus fills per impedir, obstaculitzar o destruir els vincles amb l'altre fins a aconseguir que l'odiï o el rebutgi). (Ja al Pràcticum I, respecte a n'aquest cas, vaig parlar de que els fills dirigien frases a la mare amb informació que no semblava correspondre a la seva edat en relació a temes de parella, de manera que eren questions respecte a les quals solament el pare els hi podia haver donat la informació). 3) També observam als menors durant les estades, i veim

	<i>el sofriment que la situació els hi produeix: qualche vegada algun dels fills està quasi tot el temps tot sol i en silenci; sembla estar enfadat, seriós i trist.</i> <i>Quan va acabar l'estada, el responsable va parlar amb el pare: li va dir que hi havia una qüestió que preocupava molt als psicòlegs/es, i era el maltracte que els fills tenien vers la mare. El pare va contestar que podia ser com a reacció al que havien sofert ells; el psicòleg va dir "potser sí o potser no", i li va demanar si s'havien demostrat, d'alguna manera, els maltractes de la mare cap als fills, i el pare va contestar que no; el psicòleg va explicar que si els fills són capaços de maltractar la mare, també ho poden ser de maltractar qualsevol altra persona, i això és una qüestió important i que ens preocupa de cara al desenvolupament futur (emocional, psicològic, afectiu, ...) dels fills majors.</i>

Observació Cas 5:	Valoració
És el cas d'una nina de sis anys, que fa l'estada amb la seva mare no custòdia. La parella actual del pare (què és la figura materna per la nina del nostre cas) té una actitud i un comportament amb molta ansietat. La mare adoptiva (la parella actual del pare) me va dir que el fill major vendria al centre per que volia parlar amb els psicòlegs per que no volia que la mare veiés a la seva germana petita, ja que tenia por que li fes mal. Li vaig dir que al centre la nina no corria cap perill, que les visites són tutelades, i que tant per part de la psicòloga del jutjat com el jutge havien considerat més convenient per la menor que mantingués la relació amb la mare. I que de cap manera convenia que hi implicàs el germà major i menys a la seva edat, i que si la mare havia perdut els seus dos fills, que al menys pogués mantenir relació amb un d'ells.	- Vaig conèixer aquest cas ja a les Primeres entrevistes, al Pràcticum I, quan van començar a acudir al centre, i la part custòdia ja era reticent a la represa de la relació entre la filla i la mare biològica. - La interacció entre la nina i la seva mare no custòdia durant les estades és adequada i correcta, però hi manca relaxament i distensió: es percep quelcom de forçat en la comunicació; hi manca confiança entre les dues. - De totes les coses que me va dir, vaig treure la conclusió de que la seva actitud en la vida quotidiana amb la nina no és d'afavorir la relació entre aquesta i la seva mare biològica. Sembla tenir un conflicte sociocognitiu davant el temor de de la presència de la mare biològica a la qual percep com una amenaça a la seva posició actual "de mare" de la nina. - No és adequat que permeti que el germà (de dotze anys) per part de mare de la nina, s'impliqui en el cas. A més, aquesta dona té un fill d'una relació anterior que ara "té dos pares": el biològic al qual veu els caps de setmana i l'actual parella d'ella (el pare biològic de la nina del nostre cas). - De totes maneres, la part custòdia compleix adequadament el RV i si la nina està malalta i no pot veure la mare no posen cap impediment a la recuperació de la visita (a la què la mare té dret legalment).

4. 4. La intervenció.

La intervenció del psicòleg o psicòloga en cadascun dels casos és personalitzada i individualitzada, atenent a les característiques i especificitats dels actors implicats i la situació concreta. A partir de la detecció i avaluació de les necessitats socioeducatives, tant les referides al menor com al pare/mare no custodi i a la interacció entre els dos (per a lo qual precisa conèixer tota la informació rellevant disponible sobre el cas en qüestió), el psicòleg decideix les estratègies i tècniques que utilitzarà per a dur a terme la intervenció més adient. L'objectiu primordial és el benestar del menor i incrementar la interacció positiva mútua de la díada i la reducció dels intercanvis negatius. I també proporcionar als membres de la díada estratègies generals per a la resolució de situacions conflictives, tant presents com futures, i molt especialment habilitats de comunicació i de solució de problemes. Hi ha, a més, un intent d'incrementar l'acceptació emocional de l'altre, del mateix problema i de reducció de l'ansietat.

Respecte als menors: Quan comencen les seves estades al centre, la intervenció va dirigida sobretot a que la represa de la relació amb el pare/mare no custodi sigui lo més adequada possible, ja que en moltes ocasions fa molt de temps que no s'han vist (per exemple, el cas d'una nina de cinc anys que es retroba amb la mare no custòdia després de quatre anys de no veurer-se). La intervenció amb els menors depèn de la seva edat: En els casos de nadons les orientacions van dirigides, evidentment, al pare/mare no custodi. Amb els petits mitjançant el joc, el dibuix, etc. I amb els més grans (adolescents) es pot parlar, dialogar i s'utilitzen tècniques com presentar evidències a favor i en contra dels seus esquemes cognitius. I amb tots el reforçament diferencial, l'extinció del comportament, etc.

Posarem **tres exemples de la pràctica de la intervenció** i de les **tècniques** utilitzades, a partir de la nostra participació en alguns dels casos estudiats:

Cas 1: Amb la tècnica de "**control d'estímuls**": En el cas d'una primera "estada" d'una nina amb el pare no custodi, en què hi ha rebut per part de la menor, la presència i intervenció com a psicòloga en la mateixa trobada permet introduir correcció i control en la interacció de la díada, de manera que convidant a la filla a dibuixar o a jugar, o parlant amb ella, aquesta es relaxa i està més tranquil·la i desenvolupa una activitat, que pot ser dibuixar i també parlar (lo qual no faria si està tota sola amb el pare) lo què, poc a poc, permet una interacció i una comunicació, inclosa la part no custòdia abans rebutjada, que d'altra manera no seria possible aconseguir degut a l'actitud negativa de la filla.

Cas 4: Mitjançant la tècnica de "**reestructuració cognitiva**" (detecció de pensaments automàtics i/o irracionals i generació de pensaments alternatius) i la "**Tècnica de diàleg socràtic**" (evidències a favor i en contra), establim un diàleg amb un adolescent que rebutja la relació amb la mare no custòdia i té un comportament aversiu i negatiu envers aquesta, intentant arribar a la instauració de pensaments alternatius davant les evidències en contra respecte al seu pensament.

Cas 5: Quan en la interacció entre filla i mare no custòdia hi ha un comportament concret de la mare que elicit de la filla respostes més adaptatives i satisfactòries, aleshores mitjançant el "**reforçament positiu**" de les conductes concretes de la mare s'aconsegueix que aquesta dugui a terme, sobretot, actuacions encaminades a facilitar i augmentar l'intercanvi de conductes positives i establir o millorar el vincle afectiu positiu amb el seva filla.

Hem pogut **identificar i avaluar mancances en les habilitats parentals** que venen determinades o modulades pels següents factors:

1. Habilitats i coneixements previs de cura; habilitats i capacitats de demostració d'afecte: La intervenció en els casos en què els pares/mares no disposen o tenen poc desenvolupades aquestes capacitats, la nostra intervenció ha anat dirigida a potenciar el

desenvolupament d'aquestes capacitats i habilitats mitjançant les orientacions, el modelatge vicari, el reforçament diferencial, etc.

En el cas d'un nin de divuit mesos, els pares del qual es van separar abans del seu naixement, i el pare no custodi no va arribar a conèixer el fill fins passats uns mesos. El pare no disposava de cap coneixement ni pràctica prèvia en quant a les habilitats necessàries per a fer front a la cura d'un nadó, des de la manera d'agafar-lo i aguantar-li el cap, donar-li el biberó o fer-li moixonies. Actualment hem constatat l'avenç observable en l'adquisició paulatina d'habilitats de cura per part d'aquest pare i de la gradual exteriorització d'afecte que és capaç de fer; el que més li ha costat ha estat parlar al seu fill amb el llenguatge que habitualment s'usa en la nostra societat cap als infants més petits (modulació de veu, gestualitat, carusses, etc.).

2. Habilitats socials i comunicatives: Tenim el cas d'una mare que fa l'estada amb la seva filla de cinc anys; la mare no té gaire habilitats socials i comunicatives i, a vegades, li costa veure i intuir què és el que la filla necessita segons el moment i la situació; li manca iniciativa i decisió per proposar jocs i entretenir-la; el contingut dels missatges és poc clar i definit en algunes ocasions; i, a vegades, formalment ambigu, temorós i insegur.

Una vegada esmentades totes aquestes diferències (a més d'altres que hi ha referides a diversos factors -nivell cultural, equilibri emocional, estat de salut mental, motivació, etc. i cadascuna d'elles implica un punt d'abordatge diferent) entre alguns dels casos observats, podem dir que l'abordatge que faig de cara a la "família", que en el cas del nostre centre és la díada pare/mare no custodi-fill/a (o fills/es) intent que sigui a través d'una actitud clara, directiva i càlida (com correspon a l'enfocament cognitiu- conductual que es duu a terme al centre).

Un important aspecte a tenir en compte, des del meu punt de vista, és que en general, són casos amb potencials resultats positius a mig i llarg plaç: no pot ser d'altra manera, per exemple, en el cas d'una nina de sis anys que fa dos anys que no ha vist el seu pare biològic, no custodi, i ara, de sobte, es troba amb un home que no coneix gairebé de res, i li diuen que és son pare (quan de fet, ja té "un altre pare"). De manera que s'orienta i s'intervé de manera individualitzada, segons les característiques del cas, del menor, de la mare/pare, del tipus de comunicació que hi ha entre ells, de les actituds que demostren un amb l'altre, etc.

D'altra banda, la neutralitat i la imparcialitat del psicòleg ha de ser clara i manifesta amb la manera d'interactuar amb els pares i mares que acudeixen al centre (excepte en els casos en què el pare/mare deixi de banda els interessos del menor o hi hagi una injustícia cap a qualsevol de les parts), ja que són molts els que intenten que "te posis del seu costat".

L'abordatge és fa:

- Des del respecte, la neutralitat i la imparcialitat.
- Individualitzat: les orientacions al pare/mare o menor es fan atenguent a les seves característiques, capacitats, situació concreta, de manera contextualitzada.
- Orientat als objectius que es persegueixen en cada cas (l'objectiu general és sempre aconseguir una relació i comunicació positiva del menor amb els dos progenitors): segons les necessitats educatives que s'observen en la díada, i s'intervé amb les tècniques o estratègies que es consideren més convenients.

La intervenció del psicòleg actúa com a mecanisme d'influència educativa en la interacció en una doble vertent: vers el/la menor de cara a la comunicació amb el pare/mare no custodi i també vers el pare/mare no custodi de cara a donar-li eines per a millorar les seves habilitats educatives vers el fill/a.

Les orientacions i intervencions del psicòleg són, en moltes ocasions, fonamentals per a resoldre situacions de conflicte. (És a dir, la intervenció del psicòleg/a serveix per a elicitat en la nina interaccions, jocs, missatges, somriures, etc. que directament i únicament amb el

pare no serien possibles, lo qual permetrà anar refent la relació i la comunicació, de mica en mica, entre el pare i la seva filla i poder així solucionar el problema de la manca de comunicació).

De cara al pare o mare, tant mitjançant la tècnica del "modelatge" en què el psicòleg serveix de model i el pare/mare, mitjançant l'aprenentatge vicari pot adquirir pautes: d'interacció i comunicació positiva, d'expressió adequada de sentiments, de demostracions d'afecte, de claredat en la comunicació i els missatges, etc.; i també amb les orientacions directes del psicòleg al pare respecte a la solució de problemes, o amb el "reforçament positiu" d'algunes interaccions i comportaments del pare, etc. se li transmeten patrons actitudinals i comportamentals positius i facilitadors de la interacció amb la seva filla.

El psicòleg ajusta la seva ajuda educativa a les necessitats concretes de la díada.

4. 5. Conseqüències de la intervenció.

La intervenció del psicòleg comporta conseqüències sobre els actors implicats en el cas, i sobre la seva relació entre si (intersubjectivitat). Explicitarem aquestes conseqüències amb exemples referits als Casos 1, 4 i 5.

En referència al cas 1:

En relació a la filla: veim clarament com es compleix una de les hipòtesis que proposa Ellis (Ellis i Grieger, 1988), referida a que la desviació o la distracció tenen un valor terapèutic: en aquest cas davant el pensament i situació pertorbadora que és per a la filla l'estada amb el seu pare, al moment en què es distreu mitjançant el joc, el dibuix, o amb la interacció amb d'altres (altres menors o psicòlegs que faciliten la interacció amb ella i el pare) ens trobam que, al menys temporalment, la diversió o distracció cognitiva li fa viure les seves emocions i els seus comportaments de manera no pertorbadora; així, la intervenció dels psicòlegs procurant a la nina distracció cognitiva amb jocs o tasques que li agradin, faciliten que assoleixi un grau de relaxació que li permet una acceptable i adequada interacció amb el seu pare.

En relació al pare no custodi: la reeducació i la informació que proporciona el /la psicòleg/a al pare, referida a reforçar-li determinants comportaments (proposar jocs, tenir iniciativa vers la filla, demostrar-li afecte, parlar i interaccionar amb ella amb naturalitat i de manera clara i directiva -aquest darrer aspecte de moment no l'assoleix el pare) té conseqüències importants; tal com proposa Ellis (Ellis i Grieger, 1988) en una altra de les seves hipòtesis, i adaptant-la al nostre cas, l'educació (i reeducació) i la informació proporcionada pel psicòleg juguen un important paper en la teràpia: proporcionar informació i instrucció interessant de manera que el subjecte es senti menys pertorbat davant una situació; i aquí podem observar com al pare li costa resoldre de manera adequada la trobada amb la filla; per això necessita informació i instrucció de cara a la manera més convenient de comportar-se amb ella.

En referència al Cas 4:

En relació als fills: Ja hem esmentat que creim que ens trobam davant d'un cas de SAP; la resistència al canvi de les persones implicades (el progenitor alienador i els fills que rebutgen a la progenitora alienada) és molt alta i, fins al moment, no ha estat possible aconseguir un canvi cognitiu i, consegüentment, actitudinal i comportamental dels fills cap a la seva mare no custòdia. Per tant, en aquest cas la intervenció no ha significat millora de la comunicació ni de la relació entre les parts.

En relació a la mare: S'han aconseguit resultats positius fruit de la intervenció del psicòleg/a: Ha augmentat l'**actitud col.laboradora de la mare no custòdia**: Ara, contràriament a les primeres estades, ha entès que no pot anar provant estratègies i tàctiques d'acostament als seus fills, sense comptar amb l'opinió prèvia dels psicòlegs, ja que, en diverses ocasions, la seva actitud ha provocat encara més conflictes. L'actitud altament col.laboradora de la mare en les darreres estades va facilitar molt la meua tasca com a psicòloga; és cert que no hi ha hagut canvis positius per part dels fills, però en aquest

moment tenim també en primer pla les orientacions cap a la mare per aconseguir que no abandoni, perseverar en les estades i, en alguna mesura, li serveix de control de l'ansietat.

En referència al Cas 5:

Respecte a la mare no custòdia: Davant els errors cognitius (sobregeneralització, personalització, tot o res, etc) com a psicòloga he intentat amb la mare un canvi cognitiu mitjançant l'ofertament de pensaments alternatius que propiciarien un canvi emocional i conductual. En diverses ocasions la mare ha reaccionat amb desànim davant l'actitud més reservada de la filla durant les trobades; ens comenta que "crec que la meua filla avui és menys amable per que li deuen haver parlat malament de jo". Ens trobam aquí davant l'acompliment de diferents hipòtesis proposades per Ellis (Ellis i Grieger, 1988) com són: El pensament crea l'emoció; els estats d'ànim depenen de la cognició; la cognició, l'emoció i la conducta estan interrelacionats; la imaginació i la fantasia són intermediaris de les emocions i els comportaments; els errors d'atribució influeixen en les emocions i en la conducta; la discussió i la persuasió del psicòleg són eficaces; etc.

Davant la proposta de pensaments alternatius ("potser només és que avui la nina està cansada", "no podem saber si li han parlat malament de tu o no", etc.) la mare reconeix que no té fonaments per argumentar el seu pensament, i canviant la cognició pot relaxar-se i minvar la seva ansietat (emoció), lo qual permetrà el canvi conductual amb la seva filla.

4. 6. Valoració de la interacció amb els professionals.

El suport i l'ajuda que m'ha donat tot l'equip de professionals del centre ha estat decisiu per a la consecució dels objectius del Pràcticum II. Tant amb les explicacions de caire teòric, orientacions pràctiques, responent als meus dubtes i preguntes, corregint els meus errors amb paciència, i amb el seu exemple i constant professionalitat ètica i rigorosa, m'han ajudat i han facilitat i potenciat el meu aprenentatge teòric i pràctic.

La meua tutora i els responsables de grup i tots els psicòlegs i psicòlogues del centre, tant amb la seva actitud personal de completa disponibilitat com amb la seva competència professional, han enfortit la meua motivació quan m'han convidat i estimulat a participar en la intervenció de diferents casos, molt més del que jo esperava com a estudiant en pràctiques.

Per tant, la meua experiència és que tots han estat un òptim exemple d'influència educativa.

4. 7. Propostes de millora.

Les propostes de millora van dirigides a la pràctica de la intervenció al centre en relació als usuaris (mares, pares i fills).

Respecte a la pràctica de la intervenció al centre comparteixo l'opinió dels membres de l'equip tècnic, en referència a què si hi hagués un pressupost més elevat es podria disposar de més recursos humans lo qual possibilitaria poder realitzar un suport i una intervenció més completa i integral; de tota manera vull remarcar que, amb els mitjans de què es disposa actualment, crec que es fa una feina acurada i rigorosa envers els usuaris.

En relació als pares: Proposta 1: Que es realitzés una entrevista abans de l'inici de les estades o intercanvis entre el psicòleg/a i el progenitor custodi i el no custodi (per separat en els casos en què no es volen veure o en què hi ha una ordre d'allunyament, o junts si es volen veure i, si dubten, animar-los a dur a terme la reunió conjuntament). En aquesta trobada el **tema central i específic** seria conèixer la posició i disposició de cadascun dels pares, amb l'**objectiu** d'intentar mantenir entre els dos una relació correcta per el bé del fill/a, i que s'en adonin de la influència, positiva o negativa, que pot tenir i que, probablement tendrà, la seva actitud i conducta vers la relació del menor amb el progenitor custodi i amb el no custodi i, sobretot, sobre el futur desenvolupament i equilibri emocional i afectiu del seu fill o filla.

La clarificació de les posicions, disposicions i actituds dels progenitors podria ser molt positiva i ajudar a evitar malentesos posteriors i situacions enrarides i ambigües en les quals és més difícil després retornar a una bona entesa entre les parts, lo qual, en moltes ocasions, dificulta en gran mesura la bona relació entre el menor i la part no custòdia. El fet de clarificar les posicions prèviament a l'inici de les estades o intercanvis pot servir per, en els casos més lleus, evitar que el custodi iniciï una estratègia de cara a posicionar al fill/a en contra del no custodi; per tant, tendria un **caràcter preventiu**.

Es convidaria als pares i mares a que expressin obertament les seves pors i temors davant la represa de la relació del seu fill/a amb el no custodi: que els pares i mares parlin amb el psicòleg dels seus dubtes i desconfiances, lo qual possiblement farà evidents algunes idees irracionals (pors, temors i desconfiances exagerats) que poden provenir de pensaments i actituds que l'únic que farien en el futur és dificultar la comunicació i la relació entre tots els actors implicats, i que és més convenient analitzar com més aviat millor per poder-hi intervenir.

Proposta 2: En la mateixa conversa s'hauria d'incidir en que els pares/mares entenguin que el benestar dels fills és prioritari, i és important saber què pensen els progenitors, què estan disposats a aportar (actitud oberta o no, no parlar-li al fill malament de l'altre progenitor, etc.) i el fet de verbalitzar davant el psicòleg (en el seu cas, també davant l'ex parella) quina és la disposició de cada part, crec que, d'una banda, clarificaria la situació, i de l'altra, pot ser una oportunitat (en els casos en què faci falta, per exemple, per poca o nul·la cooperació del custodi per facilitar l'adequada relació del fill/a amb el no custodi) per reflexionar amb aquesta part (o amb totes dues) i fer-lis present que de cara al benestar del menor serà més convenient una relació entre les parts correcta (si no amistosa) que pugui comportar més seguretat, relaxament i equilibri emocional al seu fill/a. És important aconseguir el canvi cognitiu dels progenitors si volem un canvi actitudinal i comportamental posterior.

5. Conclusions.

A partir dels casos en els que he intervingut podem plantejar: d'una banda, **característiques constatades** comunes a tots els casos, i de l'altra, **hipòtesis sobre les característiques i dificultats compartides per aquest col·lectiu de pares i mares**; les que consideram més rellevants són:

a) Aspectes constatats:

- En tots els casos, el pare i la mare no han estat capaços d'arribar a acords amistosos, i tots han dirimit els seus conflictes als tribunals de justícia: El RV de tots els casos (estades i intercanvis) ha estat establert pel jutge. **La meta** (mantenir la relació entre els fills i la mare o el pare no custodi) **és supraordenada**, per mandat judicial, i en la majoria de casos no hi ha cooperació de la part custòdia.
- No hi ha comunicació directa entre les parts: en uns casos per que hi ha Ordre d'Allunyament (OA) per denúncies de maltractaments; en altres per que les parts voluntàriament han decidit que no volen coincidir. (En molts pocs casos sí que el pare i la mare accepten coincidir i parlar de qüestions referides als fills).
- Tots tenen una història (més o menys llarga) de desavinences i conflictes al darrera i la intensitat dels mateixos és alta. Són freqüents les actituds de desqualificació, discriminació, menyspreu, queixes i retrets cap a l'altra part.

b) Hipòtesis sobre les característiques i dificultats compartides en els diferents casos estudiats:

- Les emocions dominen la racionalitat. Les creences, les interpretacions, etc. són esbiaixades. No són capaços de separar la persona del problema. Són freqüents els errors cognitius.

- No hi ha voluntat de resolució del conflicte i es mantenen en la diferent definició del problema.
- Les parts no són capaces de concentrar-se en els interessos (el bé dels fills) sinó que es concentren en les posicions (enfrentades) que mantenen. Això té com a conseqüència que no prenen consciència del problema que la situació representa per als fills i les greus seqüeles que pot tenir el manteniment de les posicions actuals en els fills respecte al seu ulterior desenvolupament de la identitat, maduresa i equilibri emocional, afectiu, relacional i comunicacional com a adult/a.
- En gairebé tots els casos podem considerar que una de les parts té una posició preeminent: és la part custòdia (hi ha alguns casos, podem dir que excepcionals, en què les dues parts mantenen una relació adequada, d'equilibri i respecte per el bé dels fills); i és molt freqüent que la part custòdia utilitzi la seva posició per a exercir pressió, de diferents maneres, sobre la part no custòdia. Els exemples més greus i severs els trobam quan es dona un cas de Síndrome d'Alienació Parental: en aquests és molt difícil aconseguir un canvi cognitiu, actitudinal i conductual del progenitor alienador, així com del fill/a influenciat i manipulat pel pare/mare. (Els casos de SAP tenen mal pronòstic de cara a la seva resolució).
- Les parts són refractàries a seguir un vertader procés de mediació o de negociació per arribar a acords, consensuar processos i objectius i acostar posicions.
- Les parts estan mancades (per manca de motivació, per rancúnia, etc.) de voluntat (i en alguns casos de capacitat i d'habilitats) de diàleg, de comunicació i de disposició a oblidar fets o greuges passats per el benestar dels fills/es.

Valoració global del conjunt de casos en els que he intervingut:

En la intervenció conflueixen diferents components que poden **modular o determinar** el resultat de la intervenció psicològica sobre el cas. Esmentarem, dels que pertanyen als usuaris, els que creim que incideixen amb més força sobre el resultat de la intervenció:

- Els aspectes referits a la **disposició i a la motivació de la part no custòdia** de cara a afrontar la reiniciació d'una relació amb el fill és una qüestió que me sembla molt important ja que influencia d'una manera decisiva les actituds amb les quals els progenitors aborden aquesta nova etapa.
- Les raons i motius que han provocat la pèrdua de la custòdia d'un fill o filla per part de la mare o el pare, també tenen influència de cara a l'enfocament del restabliment de la relació, en el mateix sentit en què parla Piaget de "l'equilibrament majorant": la mare o el pare intenta un comportament i un estil d'afrontament de la situació més positiu i amb uns esquemes a un nivell superior del què ho va fer en el passat.
- En referència als **antecedents** que hi ha darrera cadascun dels casos, aquests determinen i/o condicionen la disposició dels usuaris (dels menors i dels adults) i poden ser decisius de cara a com afrontaran la nova etapa de relacions entre pares/mares i fills per aconseguir un intercanvi de conductes positives i un millor nivell de comunicació i de solució de problemes. En el Cas 4, la percepció i la interpretació altament negativa dels antecedents de presumptes maltractaments respecte a la mare no custòdia per part dels fills, determina actualment la seva negativa i aversió a la reiniciació de les relacions amb la mare.
- L'**edat dels menors** també és un altre factor que determina el tipus de relacions que poden establir la díada pare/mare-fill: hi ha interaccions condicionades per que el fill/a és un infant de mesos, en canvi hi ha interaccions d'altres pares/mares amb fills/es més grans, amb gran interacció i una comunicació amb completa avinença, plena de variacions i matisos.
- Les **habilitats relacionals i comunicacionals dels pares/mares no custodis** són un factor important de cara a resoldre situacions per a les quals cal tenir habilitats per refer una relació amb un fill o filla que fa temps que no han vist.
- Remarcarem un altre aspecte en referència als **assoliments i als èxits de la intervenció**: l'objectiu, ja esmentat, és la consecució d'una relació, interacció i

comunicació positiva i satisfactòria per a les dues parts de la díada pare/mare no custodi-fill/a i adquisició d'habilitats per a la solució dels problemes entre ells. La interacció de la díada al centre, majoritàriament, és bona (i en alguns casos molt bona, i en altres molt negativa), però hi ha un factor extern a la díada però que, alhora, hi està íntimament unit que és la **part custòdia**, amb la influència decisiva i inevitable sobre les relacions de la díada.

De manera que l'**actitud i la cooperació de la part custòdia** en que sigui, com a mínim, a nivell de respectar de manera neutre i imparcial la relació de la part no custòdia amb el fill, és un factor que pot ser determinant de cara a la relació i comunicació de la díada en el futur. Neutralitat i imparcialitat de la part custòdia, per altra banda, que no sempre s'aconsegueixen en les relacions conflictives entre el pare i la mare.

No cal dir que en els casos en què podem identificar un cas de SAP, les interaccions són altament negatives. Ens ha resultat sorprenent la quantitat i variabilitat de recursos, estratègies, etc. que utilitza el progenitor/a alienador/a en contra de la part alienada. Ha estat un descobriment veure la profusió de casos amb que ens trobam amb diferent grau de severitat. I un dels caires pitjors que consideram en la SAP és la necessària cooperació dels fills per aconseguir dur a terme l'alienació del progenitor no custodi.

En conjunt, en relació als pares i mares, custodis o no: Podem concloure que els casos en què les parts arriben a acords pel bé dels fills, són els que assoleixen resultats més positius per a tots els implicats (mare, pare i fills) respecte a la adequada relació i comunicació i en relació al desenvolupament dels fills.

Respecte als menors volem remarcar: En la complexa i difícil situació familiar que viuen els menors implicats en aquests casos molts d'ells precisen (ara o potser en el futur) d'ajut i suport psicològic per poder arribar a aconseguir un desenvolupament i una maduració personal, psicològica, afectiva, etc. equilibrada i estable.

Creim que degut a la presència dels presents aconteixements familiars desestabilitzadors, als menors els hi caldrà posseir capacitat de **resiliència** per a desenvolupar-se i projectar-se cara al futur de manera adaptativa, equilibrada i satisfactòria.

En relació a la intervenció dels professionals: La intervenció del psicòleg pot ser la més adequada a cada cas però necessita per a ser eficaç de la cooperació de les parts implicades en el conflicte; si no es dóna aquesta col.laboració el treball del professional pot quedar sense donar els resultats potencialment positius que realment són possibles, però que no depenen exclusivament d'ell.

En relació al meu paper de psicòloga: He observat un avenç en diferents aspectes respecte a la meua intervenció en el Pràcticum I: rol de psicòloga, relació amb els usuaris, major seguretat i aprofundiment pel que fa a estratègies i teràpies adients a cada cas, estudi d'informes en vista a familiaritzar-me amb els criteris i llenguatge utilitzats, etc.

6. Prospectiva.

Consider que al centre es dóna un ventall complex i variat de situacions a les quals arriben els humans quan no hi ha entesa i avinença. Són múltiples i inextricables les raons per les quals dues persones que eren parella i comparteixen un fill/a arriben a odiar-se, i senten un alt grau de ressentiment que els a pot dur, fins i tot, a sacrificar el benestar del fill per tal d'aconseguir fer mal a l'altre.

Com més conec els diferents casos que hi ha al centre, més ample és el camí de possibilitats d'estudi. En aquest Pràcticum II hem incidit en el casos de SAP, síndrome que al Pràcticum

I ni coneixia. Per tant, resulta difícil esmentar un únic camí a seguir a partir d'aquest treball, per això proposaré diverses possibilitats, entre moltes altres potencials, per que cada cas creim que obre un camí de coneixement de la persona humana i el seu complex viure.

- **Estudi i aplicació d'eines i estratègies educatives dirigides als pares i mares i als fills.** Una possibilitat (contemplada en els objectius del centre i que no s'ha pogut dur a terme per manca de pressupost) és la creació d'una Escola de Pares: L'ensenyament-aprenentatge d'habilitats comunicacionals, relacionals, de diàleg, de resolució de problemes, compartir pensaments i sentiments, etc. podrien portar a les persones a trobar camins d'entesa que els capacitarien per a resoldre amb més encert les seves diferències; i la controvèrsia i la disparitat de criteris no hagin d'acabar necessàriament en enfrontaments, ruptura de comunicació entre pares i fills i litigis.
- Conèixer més profundament on ens pot conduir una major **Educació emocional**: A la nostra societat occidental els aspectes emocionals s'han deixat molt de banda respecte als cognitius, i malgrat això, el desenvolupament intel·lectual que es proporciona amb l'educació (familiar, escolar) no sempre és eficaç per evitar els errors cognitius, els pensaments automàtics i irracionals, etc. De manera que una altra proposta és **aprofundir en les eines i estratègies cognitiu-conductuals de detecció de pensaments irracionals i d'aprenentatge de pensaments raonables** de cara a una vivència més adaptativa i satisfactòria per a totes les parts.
- **Estudi** detallat i a fons dels **casos de SAP**: Creim que és un món fosc, colpidor i humà; carregat de patiment per a les parts implicades, cadascú d'una manera diferent i amb diversos graus de responsabilitat. Caldrà en un futur realitzar **estudis longitudinals** per a poder avaluar acuradament els efectes sobre els fills, i veure com la manipulació soferta i el subsegüent comportament de rebuig d'aquests fills cap a la part no custòdia, i la possible posterior presa de consciència d'ambdós fets (la pròpia manipulació del fill per part del custodi i el seu comportament vers el no custodi) per part del fill pot ocasionar sobre el mateix, o no, en major mesura que en la resta de la població efectes patològics o desadaptatius: depressió, addicció a les drogues, comportament violent, etc. Mitjançant aquests estudis es podran conèixer les possibles conseqüències per al futur dels fills implicats en els casos de SAP, quan, ja adults, en alguns casos s'en adonin de la manipulació a la què han estat sotmesos (tant ells com la part no custòdia) per part de la persona en qui més confiaven durant la seva infantesa o adolescència: la mare o el pare custodi.

7. Referències bibliogràfiques.

- AGUILAR, J. M.** (2004) Síndrome de alienación parental. Córdoba: Editorial Almuzara.
- AGUILERA, A.; FEIXAS, G.; JARQUE, L.; PACHECO, M.; PARRA, R.; PUBILL, M. J.; TALARN A.; TUSET A.**; Tècniques d'intervenció i tractament psicològic. (CD) UOC.
- AMORÓS, P.; AYERBE, P.** (Eds) (2000) Intervención educativa en inadaptación social. Madrid: Síntesis.
- BANDURA, A.** (1977) "Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change". *Psychological Review* (Núm. 84, pàg. 191-215).
- BASIL, C.; BOLEA, E.; SORO-CAMATS, E.** (2000) "La discapacitat motriu" A: Intervenció psicopedagògica en els trastorns del desenvolupament. 2ª edició. UOC.
- BRONFENBRENNER, U.** (1987). *La ecología del desarrollo humano*. Barcelona: Paidós.
- BRUNER, J.** (1988). *Realidad mental y mundos posibles*. Barcelona: Gedisa.
- BRUNER, J.** (1997). *La educación, puerta de la cultura*. Madrid: Visor.
- CANTÓN DUARTE, J.; CORTÉS ARBOLEDA, M. R. i JUSTICIA DÍAZ, M. D.** (2000) Conflictos matrimoniales, divorcio y desarrollo de los hijos. Madrid: Pirámide.
- CHAMARRO LUSAR, A.** (coord) et alter. *Ètica de la intervenció professional*. UOC.
- COLL SALVADOR, C.** (2004). "La construcció del coneixement a l'escola". A *Psicologia de la Instrucció*. UOC. Barcelona.
- ELLIS, A.; GRIEGER, R.**; et alter. (1988) *Manual de terapia racional-emotiva*. Bilbao: Editorial Desclée de Brouwer.
- EPSTEIN, S.** (1981). "Revisión del concepto de si mismo". A: A. Fierro (ed.). *Lecturas de psicología de la personalidad*. Madrid: Alianza.
- FEIXAS, G.; MIRÓ, M.T.** (1993). Aproximaciones a la psicoterapia (pàg. 16). Barcelona: Paidós.
- FERNANDEZ-BALLESTEROS, R.; CARROBLES J. A. I.**; (1989). *Evaluación conductual*. Madrid: Pirámide.
- FERRATER MORA, J.** (1990) *Diccionario de Filosofía*. Madrid: Alianza Editorial.
- GARDNER, R.** (1985) Recent trends in divorce and custody litigation. *Academy Forum* 1985.
- INHELDER, B.; SINCLAIR, H.; BOVET, M.** (1975). *Aprendizaje y estructuras del conocimiento*. Madrid: Morata. (Publicació original en francès el 1974).
- JAMES W.** (1963). *The principles of psychology*. Nova York: Holt; Rinehart; Winston. (Publicació original el 1890).
- LEON GARCIA, O. G.; MONTERO GARCIA-CELAY, I.** *Metodologies científiques en psicologia*. UOC.
- LEON GARCIA, O. G.; MONTERO GARCIA-CELAY, I.** (1997). *Diseño de investigaciones. Introducción a la lógica de la investigación en Psicología y Educación*. (2ª edición) Madrid: McGraw-Hill.
- LÓPEZ, F., ETXEBARRIA, I., FUENTES, M.J., ORTIZ, M.J.** (2000) *Desarrollo afectivo y social*. Madrid: Pirámide.
- MARKUS, H.; WURF E.** (1987). "The dynamic self-concept: A social psychological perspective". *Annual Review of Psychology* (núm. 38, pàg. 299-337).
- MIRAS MESTRES, M.; ONRUBIA GOÑI, J.** (2003). "Desenvolupament personal i educació". A: Coll Salvador, C. (coord). *Psicologia de l'Educació*. UOC. Barcelona.
- MIRAS MESTRES, M.; ONRUBIA GOÑI, J.** (2004). "Factors psicològics implicats en l'aprenentatge escolar: les característiques individuals". A Coll Salvador, C. (coord), *Psicologia de la Instrucció*. UOC. Barcelona.
- MONEREO, C.; SOLÉ, I.** (1996). *El asesoramiento psicopedagógico: una perspectiva profesional y constructivista*. Madrid: Alianza.
- ORTE, C.** (1999). *Programas de educación familiar: la familia como ámbito de acción socio-educativa*. En J. Ortega (coord). *Pedagogía Social Especializada* (79-84). Barcelona: Ariel.
- ORTEGA, J.** (coord) (1999). *Pedagogía Social Especializada*. Barcelona: Ariel.
- PASCAL, J. R.; JENKINS, W. O.** (1961): *Systematic observation of gross human behavior*. Nova York: Grune and Stratton.

PIAGET J. (1978). La equilibración de las estructuras cognitivas. Problema central del desarrollo. Madrid: Siglo XXI. (Publicació original en francès el 1975).
ROSA, A. (2000). "¿Qué añade a la psicología el adjetivo cultural?". Anuario de Psicología (Núm. 31, págs. 27-57).
SELIGMAN, M.E.P. (1975) Helplessness. San Francisco: Freeman. (Traducció (1981): Indefensión. En la depresión, el desarrollo y la muerte. Madrid: Debate).
WATZLAWICK, P. et al. (2002) Teoría de la comunicación humana. Interacciones, patologías y paradojas. Barcelona: Herder.
WERTSCH, J.V. (1985). Vygotsky y la formación social de la mente. Barcelona: Paidós. (Publicació original en anglès el 1985).
WITKIN, H. A.; GOODENOUGH, D. R.(1985). Estilos cognitivos. Madrid: Pirámide.

8. Bibliografia

CYRULNIK, B. et al. (2004) El realismo de la esperanza. Gedisa Editorial.
MELILLO, A. C. et al. (2005). Resiliencia y subjetividad. Los ciclos de la vida. Paidós.
NARANJO LLANOS, M. "Fonts teòriques de la concepció constructivista: principis bàsics i idees directrius". Guia d'aprenentatge de la Psicologia de la Instrucció. UOC.
ROMÀN BRUGNOLI, J. A. et alter. (2003) Psicología del conflicto i la litigació. (Mòdul 1). UOC.

(1) www.mediacionfamiliarmariaje.com Consultat: Desembre 2004

(2) Universitat de les Illes Balears (UIB) Departament de Psicologia.
www.afuntap.com/down/tecnicas_operants.pdf Consultat: 31 Maig 2005

(3) Universitat Rovira i Virgili
www.tdx.cesca.es/.../TDX-0812102-100223/tesisdoctoralintervencioverselsproblemeconvivencia3b6.pdf -
Consultat: 10 juny 2005

9. Annexos.

Annex 1.

Normes de funcionament (estades).

Les persones usuàries del centre, una vegada informades de les condicions del règim de visites es comprometen a complir i respectar les següents normes:

1. És condició indispensable per a començar el règim de visites al centre, que ambdós progenitors signin el present document de normes de funcionament i horaris, en prova de conformitat, entregant una còpia del document a cadascuna de les parts.
2. El temps de les "estades" pertany exclusivament al menor i a la part no custòdia. Per tant, la part custòdia haurà d'abandonar el centre immediatament després de l'intercanvi.
3. Per acord entre els progenitors i l'equip tècnic del centre, o bé per ordre judicial expressa, podran incorporar-se a l'"estada" altres persones de l'entorn del menor.
4. El menor arribarà al centre acompanyat pel progenitor custodi o bé per una altra persona autoritzada per aquest, el qual haurà d'esperar l'arribada del progenitor visitant.
5. Els usuaris del centre portaran els jocs que necessitin per a una millor relació amb els seus fills, així com els aliments que creguin oportú. No es permeten animals vius.
6. Durant el temps que duri l'estada al centre el menor estarà acompanyat en tot moment per un dels progenitors. La responsabilitat de la seguretat del menor correspon al progenitor que està amb ell en aquest moment.
7. Durant el temps que dura la visita tutelada el progenitor no custodi i el menor no podran abandonar el centre sota cap concepte.
8. A les "estades" cada grup familiar haurà de respectar les activitats i les relacions dels altres usuaris.
9. També és responsabilitat del progenitor la cura de les instal·lacions i dels materials que es posin a la seva disposició. Aiximateix, les joguetes i materials utilitats han de ser recollits i guardats en el seu lloc corresponent.
10. Es prohibeix tota forma de violència o agresió física/verbal, i també els incidents greus que pertorbin l'ordre i la tranquil·litat del centre, en el compliment del dret de visites establert. En aquests casos, els tècnics del centre podran suspendre el servei i adoptar les mesures cautelars oportunes.
11. Es garanteix a les parts la confidencialitat de la informació personal.
12. Es realitzaran informes de seguiment que es remetran al jutjat corresponent.
13. Les parts es comprometen a no sol·licitar la compareixença, com a testimonis, dels tècnics del centre.
14. L'horari d'inici i de finalització de les "estades" i intercanvis serà acordat entre els progenitors i els tècnics del centre. Aquests horaris són d'estricta compliment.

15. Una vegada passats 15 minuts després de l'horari establert, si una de les parts no compareix o arriba més tard, s'entregarà a la part que ha assistit una notificació d'incompareixença de l'altra part.

16. Les incompareixences del menor s'hauran de justificar al centre. La part no custòdia té dret a recuperar les hores en les què no es va dur a terme el règim de visites establert, sempre i quan hi hagi disponibilitat per part del servei o hi hagi ordre judicial expressa.

17. Els usuaris del centre es comprometen a seguir les indicacions dels tècnics encaminades a millorar el desenvolupament del règim de visites.